

Jaargang 44
Nummer 6
September 2013

Laat de langgeteenden
klompen dragen

Maatschappij Politiek

Vakblad voor
Maatschappijleer

AAN DE SLAG MET 200 JAAR KONINKRIJK

In de periode 2013–2015 vieren we dat het Koninkrijk der Nederlanden 200 jaar bestaat. ProDemos heeft een lespakket met activerende werkvormen gemaakt over de verworvenheden van 200 jaar Koninkrijk.

Aan bod komen o.a.:

- De scheiding der machten
- Rechten van minderheden
- Ministeriële verantwoordelijkheid
- Nationale identiteit
- Overheid of markt?

Veel verworvenheden nodigen ook uit tot discussie. Waarom is het in andere landen anders geregeld? Is het Nederlandse systeem wel het beste? Wat kan er beter?

Een lespakket kost € 10,- en bestaat uit 35 leerlingenboekjes en een docentenhandleiding.
Er is een lespakket voor havo/vwo en een pakket voor vmbo.

WWW.PRODEMOS.NL/200JAARKONINKRIJK

WEDSTRIJD

De leerlingen die het beste cadeau voor het Koninkrijk bedenken mogen aanwezig zijn bij de officiële opening van de viering in de Ridderzaal op 30 november 2013.

Redactioneel

Veel over de examens Maatschappijleer van 2013 in dit nummer. Maatschappijleerexamens worden immer aandachtig gevolgd, ook door mensen en organisaties die niet direct bij het vak Maatschappijleer betrokken zijn, of zelfs bij het onderwijs in het algemeen.

De reden laat zich raden: Maatschappijleer draagt kennis aan, bedoeld om inzicht in de maatschappij te verwerven en beïnvloedt dus opinievorming over sociaal-culturele, sociaaleconomische en politieke ontwikkelingen en problemen. Dat wordt het geacht te doen zonder politieke of andere vooringenomenheden. Maar Nederland is een land van lange tenen. Ook wie met rede en feiten de onjuistheid van andermans opvattingen aantoonde, kan rekenen op heftige morele verontwaardiging, die gepaard gaat met het als vanzelfsprekend mogen diskwalificeren van feiten en logica als ook maar een mening.

De angst om op lange tenen te trappen leidt bij Maatschappijleer - examenmakers inclusief - nogal eens tot terughoudendheid en voorzichtigheid, met als gevolg dat hete hangijzers worden vermeden. Terwijl (bijvoorbeeld) een kwestie als het 'Polen-meldpunt' nu juist bij uitstek geschikt is voor een examenvraag: goede bronnen genoeg, raakpunten met rechtstatelijke en EU-beginselen, met sociaal-culturele begrippen en met duidelijk onderscheid in partijpolitieke standpunten, kortom eindtermen ter toetsing te over.

Maatschappijleer moest een vak worden als alle andere en dat is gelukt. Nut en betekenis ervan staan nauwelijks nog ter discussie. Verwijten uit sommige hoeken, dat het een vak is waarin politieke correctheid wordt geïndoctrineerd, kunnen inmiddels wegens al te potsierlijk worden genegeerd.

Laat daarom koudwatervrees en angst om op lange tenen te trappen varen. Vat moed om dat te doen wat Maatschappijleer behoort te doen: kennis en vaardigheden aandragen om het woeden van de maatschappij beter te begrijpen en om met rede en inzicht eigen standpunten en gedragskeuzen te bepalen. Zeg tegen de langgeteenden dat ze klompen moeten gaan dragen.

Deze redactionele inleiding is mijn vijfenzeventigste en mijn laatste, want de redactie van *Maatschappij & Politiek* zal met ingang van het volgende nummer onder leiding staan van een nieuwe hoofdredacteur, Ivo Pertijs. Ik wens hem en de redactie alles toe wat nodig is om van *Maatschappij & Politiek* een blad te maken waar ieder docent elke maand weer naar uit blijft zien.

Hans van der Heijde

Inhoud

Afscheid van hoofdredacteur Hans van der Heijde	4
De N-term varieert, de lat blijft even hoog	6
Gluren bij de burens	10
Wat dachten ze wel niet?	13
Wat maakt een vraag een goede vraag?	14
Analyse van maatschappelijke verschijnselen	16
Weten de Harense reischoppers wel wat een VOG is?	20
Van incident tot hype	22
RUBRIEKEN	
Grom	9
De werkvloer <i>Identiteit</i>	12
Geknipt	19
Lesmateriaal <i>Proteststemmers</i>	24
Recensies <i>Dekolonisatie</i> <i>Lesmateriaal</i>	27
NVLM	30
Gesignaleerd	31

Afscheid van hoofdredacteur Hans van der Heijde

Dy't graach sûpenbrij meie, petearje alfolle oer groot.*

Veertien jaar lang was Hans van der Heijde redactielid van *Maatschappij & Politiek*, waarvan ruim negen jaar als hoofdredacteur. Deze omvangrijke staat van dienst maakt dat zijn redactiegenoten willen stilstaan bij zijn vertrek en de behoefte hebben terug te blikken op zijn bijdrage aan de ontwikkeling van dit vakblad voor Maatschappijleer.

Hans van der Heijde zit het schrijven in het bloed. Hij recenseert literatuur voor de *Leeuwarder Courant*, schreef vijf boeken en heeft de afgelopen veertien jaar, ruw geschat, wel 500 pagina's van *Maatschappij & Politiek* gevuld. De drive van waaruit hij schrijft is zijn verontwaardiging over veel zaken in de maatschappij en in het onderwijs in het bijzonder. Hans vindt zich op over wanbestuur, fusies zonder nut, verspilling van gelden en onzinnige bureaucraties en slaagt erin dit scherp te beschrijven.

'Ja, lach maar. Als jullie maar beseffen dat ik het serieus meen. Als ik de kranten goed gevolgd heb destijds, is het (...) college van bestuur van die christelijke hogeschool in de hoofdstad een stel fraudeurs dat geld binnenhaalt met een dubbele boekhouding en papieren studenten. En kun je daar een graad halen in acupunctuur, aromatherapie en jomandologie. Christelijk onderwijs? Hermetisch onderwijs, noem ik dat. Van God los, van Minerva los en van deugd los.'

Menig redactievergadering raakte op stoom door discussies over het onderwijs en de vermeende vernieuwingen, die door Hans stelselmatig met het predicaat afbraakbeleid werden bestempeld. Al deze onderwerpen overziet hij vanuit onorthodoxe hoek. In het eerste nummer dat onder zijn hoofdredactionele verantwoordelijkheid in juni 2004 verscheen, schreef hij een artikel over het Leeuwarder veiligheidsbeleid. Hij vroeg zich af wat er na de moord op Meindert Tjoelker van het veiligheidsbeleid van deze stad terecht was gekomen. Hij memoreerde zijn jeugd en de aantrekkingskracht van Parijs: 'In Parijs, daar gebeurde het, je kon er naar toe liften, en je kon net als clochards onder de brug slapen. Nu slapen hier ook zwervers onder bruggen, maar dezelfde romantici van toen beschouwen dit nu als een ernstige bedreiging voor hun veiligheid', zo merkt hij sceptisch op.

Hans van der Heijde verrast zijn lezers steeds weer met vergezichten (foto: ProDemos)

Vergezichten

De vergelijking met Maarten van Rossem dringt zich op (dezelfde wat sombere blik, mopperen vanaf de zijlijn), maar waar het bij Van Rossem soms toch een voortdurende herhaling van eenzelfde betoog wordt, verrast Hans zijn lezers met steeds weer nieuwe vergezichten en gedachtegangen. Hij leest eindeloos veel, schreef menig recensie voor *Maatschappij & Politiek* en put uit deze bronnen voor nieuwe *statements*, visies en onderwerpen in dit vakblad. Kennis moet de basis zijn van alles, zo vindt hij. Dat geldt voor docenten die voor de klas staan en zich competent noemen, dat geldt voor leerlingen die zich in een discussie over de crisis storten, maar ook voor redactieleden die artikelen aanleveren bij de hoofdredacteur, die later verzucht 'dat hij er toch nog wel heel veel aan had moeten doen'.

In de jaren van zijn hoofdredacteurschap is het blad omgevormd tot een modern, meerkleurig blad. De artikelen moesten van Hans af van een standaardmaat, hij toonde aan dat vele zinnen in onze bespiegelingen overbodig waren en soms best op één pagina of minder pasten; maar als het onderwerp echt meer ruimte vergde, dan bood hij die zonder enige reserve, zoals bij theoretisch goed doorwrochte verhalen. De opvatting dat de moderne leraar bij meer dan duizend woorden in slaap zou sukkelen, is hem een gruwel. Hij zocht naar meer variatie en dynamiek in de inhoud, door polemieken op te nemen, e-mailwisselingen en door opponenten naar hun reactie op artikelen te vragen. Hij was een overtuigd voorstander van een brede opvatting van een vakblad, met veel maatschappijleer, maar niet alleen.

Schrijver

Maatschappij & Politiek heeft bijna tien jaar het voorrecht gehad een echte Schrijver als hoofdredacteur te hebben. Dat spreekt helemaal niet vanzelf. Soms zijn hoofdredacteurs vooral regelneven die hun ware genot proberen te verkrijgen uit het samenstellen van een boosaardige e-mail als een redacteur de deadline overschrijdt; vergelijkbaar met soms het middenmanagement van een school. Affiniteit met een dergelijke taakopvatting vertoont Hans niet in het minst. In zijn hart hoopte

hij dat die hele bijdrage achterwege zou blijven; dan kon hij met goed fatsoen nog een extra stukje schrijven. In de jaren vijftig van de vorige eeuw bestond er een landelijk gezinsblad *De Uitkijk* dat de hoofdredacteur-uitgever in zijn eentje volschreef (inclusief de moppen), maar in die tijd konden scholen het ook nog zonder de door Hans zo verfoeide managementlagen stellen en telden ministeries maar enkele honderden ambtenaren. Dat in zijn eentje vol schrijven zou ook Hans wel liggen en had mogelijk de kwaliteit bevorderd. Omdat dit echter niet meer

in de moderne tijd past, stortte Hans zich op de literatuur. In 2009 zag de *De Republyk* het licht, een sleutelroman en tevens een gewaagd gedachtespel over politieke ontwikkelingen in Friesland - ook uiterst genietbaar voor lezers die geen idee hebben om wie het gaat. Nooit eerder werd serieuze politieke theorievorming zo fraai en overtuigend als roman opgediend.

Dit succes werd gevolgd door *Dagboek in blik* waarin Hans zijn belangstelling voor de gruwelijke oorlogsjaren in Polen, speciaal het uitzichtloos lijden in het getto van Lodz, in een meeslepend verhaal omzet. Het boek is tevens een ode aan de redelijkheid door te laten zien tot welke catastrofes extreme opvattingen in de praktijk kunnen leiden. In de eerste plaats gaat het daarbij natuurlijk om fascisme en communisme, maar hij beschrijft ook de troosteloze schisma's binnen families door uiteenlopende geloofsopvattingen. Naast romans schreef hij 'reisboeken', zoals zijn literaire debuut *Horizontale reizen* en het recent verschenen *Istanbul*, boeken met een heel persoonlijke invalshoek en opzet. Vanzelfsprekend schreef hij ook buiten dit blad veel over Maatschappijleer, onder meer over intercultureel lesgeven. Mocht u de aansprekende stukken van Hans gaan missen, dan heeft u dus nog voldoende keuze in de boekhandel om van zijn schrijverschap te blijven genieten.

'Ik neem je remisevoorstel aan onder dankzegging voor het hoffelijke aanbod. En nu moeten jullie gaan. Ik drink thans deze kelk leeg (...) Ik moet uitgerust zijn als muze komt. De plicht roept, er moet worden gedicht.'

Volgens de maatstaven van Hans is dit artikel te lang geworden, maar dit keer staat er echt geen woord te veel in. ◀

Redactiegenoten Maatschappij & Politiek

De gecursiveerde citaten (met uitzondering van de sùpenbrij) zijn afkomstig uit de roman De Republyk, verschenen in 2009 bij uitgeverij L.J. Veen.

* Zij die graag gortenspap lusten praten heel veel over gort.

De N-term varieert, de lat blijft even hoog

Ameling Algra

Vraag van een docent, net van de opleiding: 'In de opleiding heb ik geleerd dat je altijd de normering vooraf moet vaststellen. Anders schuif je mee met een dalend niveau van je leerlingen. Waarom stellen jullie bij de centrale examens de N-term achteraf vast?'
Ameling Algra van het College voor Examens gaf eerder in *Kleio* het antwoord.

Goede les van de opleiding, goede vraag ook. Het antwoord erop luidt: wat in de school past, past niet altijd op de centrale examens, en omgekeerd. De docent heeft zicht op de eisen die op een bepaald moment aan een bepaalde groep moeten en mogen worden gesteld. Op grond daarvan maakt hij een toets en stelt hij vooraf vast wat zijn leerlingen voor een voldoende moeten laten zien. Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, maar verantwoord. Nu zal blijken dat de ene toets beter uitpakt dan de andere. Hoe goed het *fingerspitzengefühl* van de leraar ook is, het zal hem nooit lukken om een serie van precies even moeilijke toetsen te maken. Dat is niet erg. De cijfers van alle toetsen worden gemiddeld. Er ontstaat een eindcijfer: het gemiddelde van een redelijk aantal toetsen en proeven. De enkele wat te moeilijke toets geeft niet de doorslag. Net zo min heeft de leerling geluk door die ene wat te gemakkelijke toets.

Verskil

Daarmee is precies het verschil met de centrale examens te zien. Ook daar is het ondoenlijk om examens te produceren die steeds even moeilijk zijn. Net zo min is vooraf nauwkeurig de moeilijkheidsgraad vast te stellen. Dat zou kunnen als het examen uit een groot

aantal, vooraf onder examencondities geteste opgaven bestond; dat past niet bij de aard en opzet van ons centraal examen. Dan doet zich echter een probleem voor. Leerlingen maken maar één centraal examen. Ze kunnen dus geluk hebben of pech. Zelfs een paar tienden kunnen de doorslag geven. Daarom moeten bij het centraal examen, bij een toets die in moeilijkheid varieert, wel steeds dezelfde eisen aan de kandidaten worden gesteld. Daar zorgt de variabele N-term voor. De N-term compenseert als het ware de verschillen in moeilijkheidsgraad. De cruciale vraag daarbij is dan wel hoe erachter kan worden gekomen dat het om een gemakkelijk examen gaat?

De lat blijft op dezelfde hoogte

Met ondersteuning van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito) heeft het College voor Examens (CvE) daarvoor verschillende methoden. Een aantal examens (op havo en vwo een tiental vakken) wordt nauwkeurig door middel van *pre-* en *posttests* geijkt. Zo heeft de havo voor Frans een *posttest*. Het wordt geijkt op, bijvoorbeeld, Frans havo 2008. Daartoe krijgt een aantal scholen een toets, samengesteld uit brokken uit 2008 en het nieuwe examen. Die wordt afgenomen in het vijfde leerjaar van het vwo. Havo-5 en vwo-5 zijn

weliswaar niet hetzelfde, maar waar het om gaat, is dat *dezelfde* leerlingen een deel van het examen uit 2008 en een deel van het recente examen maken. Zo kan worden gezien of die leerlingen met de stukjes uit 2008 meer moeite hebben. Het nieuwe examen is dan eenvoudiger en moet het een lagere N-term krijgen dan 2008. Uit het rekenwerk, met alle scores, volgt de N-term die ongeacht het niveau van de kandidaten wordt vastgesteld.

Deze vorm van *equivalering*¹ hanteert het CvE niet voor alle vakken. Pre- en *posttests* kosten veel geld en tijd. Bovendien leent het systeem zich niet voor vakken met wisselende thema's. Daar komt bij dat tien vakken per schooltype een stevige basis geven om de vinger aan de pols te houden. Bij deze vakken is van jaar tot jaar geen noemenswaardig verschil in vaardigheid te constateren. Er is geen sprake van zwakkere en sterkere cohorten. De examenklas van 2011 is bij Wiskunde A, Natuurkunde of Engels niet ineens veel vaardiger of minder vaardig dan die van 2010. In de loop van decennia kan de vaardigheid in een vak toe- of afnemen, maar kortetermijnschommelingen zijn er landelijk niet. Op schoolniveau kan dat natuurlijk anders liggen. Naar redelijkheid mag dus worden aangenomen dat de landelijke populatie ook bij het

havo-examen Maatschappijwetenschappen in 2011 even vaardig was als in 2009 en van een gelijk percentage onvoldoenden kan worden uitgegaan. Aan de hand daarvan wordt de N-term vastgesteld.

Omstandigheden blijven gelijk

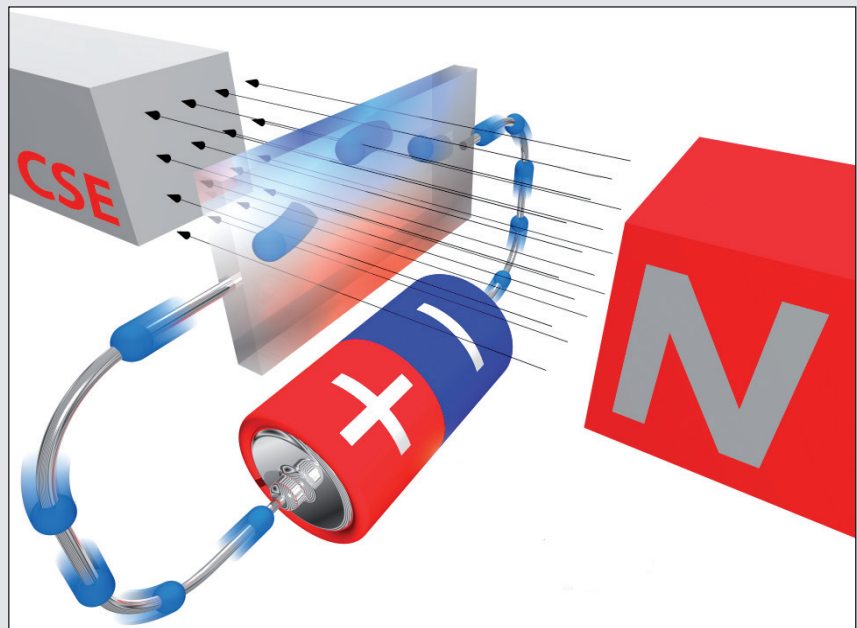
Samenvattend is de variabele N-term nodig om verschillen in moeilijkheid van examens van verschillende jaren te compenseren. Bij een aantal vakken worden de examens onafhankelijk van de jaargroep geijkt. Daaruit blijken van jaar tot jaar geen grote verschillen in vaardigheid van de leerlinggroepen: de vwo-leerlingen waren in 2011 (gemiddeld) even goed voor Engels als de vwo-leerlingen in 2010. Het CvE vertaalt dat door naar de vakken die het zonder die ijking moeten doen. Als leerlingen Engels vwo 2011 even goed waren als leerlingen Engels vwo 2010 (en hetzelfde gold voor Economie en Wiskunde A), is het dan aannemelijk dat de leerlingen Maatschappijwetenschappen vwo in 2011 ineens veel zwakker zijn? Naar redelijkheid niet. De aanname is dus dat de groep even vaardig is, en dus 'recht heeft' op evenveel (even weinig) onvoldoenden. Daar wordt dan weer de N-term op gebaseerd.

Om deze reden en op deze manier geldt dus: een van jaar tot jaar wisselende N-term die van jaar tot jaar de lat op dezelfde hoogte houdt is een fair en billijk systeem. Dat werd in 2011 onderstreept door het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS), dat aangaf dat de normeringstermen overeenkomen met de door hun achterban ervaren moeilijkheidsgraad.

Veranderende groepen

Een dergelijke veronderstelling is prima, tenzij er iets bijzonders aan de hand is. Daarom volgt eerst een voorbeeld van een ander vak.

In de vorige eeuw konden leerlingen tamelijk vrij een vakkenpakket kiezen van (op het vwo) zeven vakken. Dat gaf ruimte voor brede vakkenpakketten en voor invulling naar eigen belangstelling. Veel leerlingen met bijvoorbeeld een *medicijnenstudiepakket* hadden ruimte voor een tweede moderne vreemde taal, en kozen voor Frans of Duits. Deze *liefhebbers* waren lang niet altijd de zwakste leerlingen. Bij de invoering van de Tweede Fase verdween die ruimte

Er is geen sprake van zwakkere en sterkere cohorten. De examenklas van 2011 is bij Natuurkunde of Engels niet vaardiger of minder vaardig dan de klas van 2010.

(Afbeelding: Het Hall-effect in de Natuurkunde, bewerking van tekening van Søren Peo Pedersen).

goeddeels. Met de verplichte vakken was het profiel Natuur en Gezondheid goeddeels gevuld, Duits en Frans werden alleen als deelvak zonder centraal examen gevolgd, zeker als de leerling bijvoorbeeld ook graag een economisch vak (of een maatschappijvak) in zijn profiel zou willen hebben. Uit de groep leerlingen die Duits koos, viel dus de bèta weg. De groep kreeg een andere samenstelling. De aanname dat de groep ongeveer even vaardig is (en dus het percentage onvoldoenden gelijk moet blijven) is dan eigenlijk onverantwoord. Gelukkig heeft Duits een posttest en waren gegevens beschikbaar. Hieruit blijkt dat de nieuw samengestelde groep zwakker bleek en derhalve *recht* op meer onvoldoenden had. Even terzijde: bij de vernieuwing van de Tweede Fase werd de tweede moderne vreemde taal verplicht op het atheneum. Dus goede leerlingen worden vaker gedwongen om Duits te kiezen. Dit betekent helaas geen niveauverhoging van de groep. Ook zwakke leerlingen worden vaker gedwongen Duits te kiezen en heffen beide effecten elkaar kennelijk op.

Maatschappijwetenschappen

Sinds de vernieuwing van de Tweede Fase wordt het vak Maatschappijwetenschappen veel vaker gekozen dan daarvoor. De

andere indeling van profielen en vakkenpakketten blijkt voor dit vak positief uit te pakken; niet zozeer in meer keuzen van leerlingen op school, maar vooral in meer scholen die het vak aanbieden. Zijn de groepen dan nog vergelijkbaar?

Een eerste hypothese luidt: de docent gaat op de school waar het vak nieuw is (waar hij jaren voor heeft gestreden) superenthousiast aan de slag met als gevolg een veel beter resultaat dan op de *oude* scholen. De groep nieuwkomers trekt dus de vaardigheid van de groep omhoog. Wordt dat op een vast onvoldoendepercentage genormeerd, dan krijgen alle leerlingen een sigaar uit eigen doos: we gaan strenger normeren. Een tweede hypothese luidt: de nieuwe docent heeft minder ervaring, durft minder eisen te stellen, enzovoorts. Dit leidt tot een lager resultaat dan op *oude* scholen. De groep nieuwkomers trekt de vaardigheid omlaag, maar bij de N-termvaststelling is dat niet te zien en wordt het percentage onvoldoenden gelijk gehouden: een te hoge N-term en geflatteerde cijfers.

Beide hypothesen zijn mogelijk. CvE en Cito kunnen bij de normering geen inhoudelijke analyse van de processen in de klas maken. Wat echter *wel* mogelijk was, was een vergelijking van de cijfers van *oude* en *nieuwe* scholen. Er blijkt geen sprake van effect te zijn. De nieuwe scholen scoren gemiddeld even goed

Historie

Het gegeven van de N-term is al oud, vanaf het begin van de Mammoetwet - al heette het (en was het) vroeger *punten cadeau* of *ophoging*. In de eerste jaren (jaren zeventig van de vorige eeuw) gebeurde het als in het figuur 1 is weergegeven.

Bleek een examen te moeilijk, dan werd de lijn met (90,10) als scharnierpunt omhoog geschoven; met dus een soms forse verhoging voor leerlingen die weinig presteerden: een leeg blaadje kon soms al een 3,5 opleveren. Was het examen aan de gemakkelijke kant, dan had de leerling geluk.

In de jaren negentig werd het bezwaar van een al te royale verhoging voor heel zwakke leerlingen ondervangen (zie figuur 2). Iedereen kreeg er evenveel bij; maar de 10 bleef een 10.

Bij een wat pittig examen betekende dit dat een goede leerling best wat foutjes mocht hebben voor een 10,0. Sommige mensen vinden dat vreemd, maar het is misschien niet zo gek. In de krant verscheen wel af en toe een bericht over een leerling die een 11 haalde. Die school had de regels dan versimpeld toegepast. Ook bij dit systeem heeft overigens de leerling geluk als het examen wat aan de eenvoudige kant blijkt.

De jaren tachtig ontbreken in dit verhaal. In die tijd stelde de Inspectie vast dat zij het meebewegen met de groep een te groot risico vonden.

Dus werd er niet meer *opgehoogd*, met soms dramatische gevolgen. Was het waarschijnlijk dat de volledige Nederlandse populatie havo Wiskunde 1983 zwakker was dan die in voorgaande jaren? Aan de examenresultaten te zien lijkt dat wel het geval.

Sinds 1999

De beide beschreven systemen hadden één probleem. Er kon worden gecompenseerd als een examen te moeilijk was, maar met de lat kon niet worden geschoven als het enigszins aan de gemakkelijke kant was. Dat is een onevenwichtigheid met een risico: examenmakers wilden natuurlijk vooral voorkomen dat een examen onder de gemiddelde moeilijkheid zou zakken. De meest zekere manier om dat voor elkaar te krijgen (zij het niet de prettigste voor de corrigerende docent) was te mikken op 'iets te moeilijk'. Sinds 1999 is er derhalve een systeem waarin naar twee kanten kan worden geschoven (zie figuur 3). Het systeem werkt, al ruim tien jaar - en blijft vragen oproepen, maar is gewoon noodzakelijk.

Met name wiskundigen storen zich aan de knikken in de grafiek, gewend als ze zijn aan mooie differentieerbare derdemachten of logaritmische functies. Dat is misschien esthetisch fraaier, maar het kent geen inhoudelijke onderbouwing. Er is geen standaardformule die aangeeft of bij een relatief eenvoudig of een relatief pittig examen de zwakste, de gemiddelde of de beste leerlingen extra voordeel of nadeel hebben. Dan is *gelijke monniken, gelijke kappen* het beste model. Dus een rechte lijn, met een knik omdat wel op de 1 en de 10 moet worden geëindigd.

Een ander bezwaar betreft de vele punten die er voor goede leerlingen bij een lage N-term per fout afgaan en ineens de begeerde 10 buiten bereik valt. Dat is jammer. Een 10 staat goed op de cijferlijst en excellentie moet worden beloond. Men zou ook kunnen zeggen dat hij voor elk volgend goed antwoord veel punten krijgt, dus meer kans op een 10 heeft. Dit is evenwel een onvermijdelijk onderdeel van het systeem; rechttoe rechtaan bij het grootste deel van de leerlingen, een noodzakelijke afwijking aan de randen.

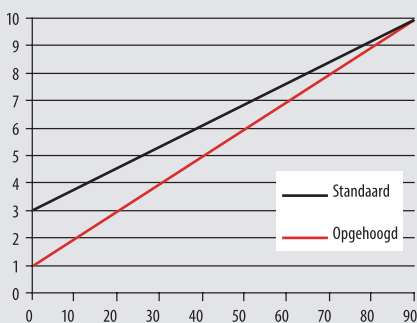
als de oude scholen en trekken dus het niveau noch omhoog, noch omlaag. Met deze extra controle is dus de aanname van gelijke vaardigheid over de jaren heen nog steeds acceptabel.

Aangescherpte exameneisen

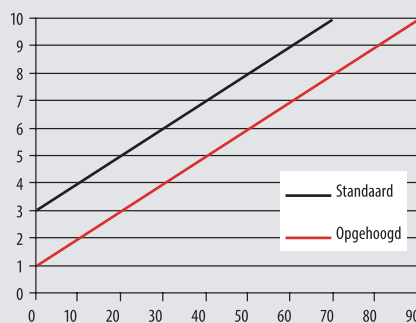
Vakspecifieke situaties vragen dus voortdurend aandacht. Dat geldt ook voor grotere systeemwijzigingen die voor meer (soms alle) vakken gelden. Zoals in 2012 met de centraal-exameneis en in 2013 met de kernvakkenregel. Dan zijn allerlei mogelijke effecten denkbaar. De centraal-exameneis kan ertoe leiden dat leerlingen harder gaan werken en dat scholen meer examentraining aanbieden; met betere resultaten

als gevolg, precies zoals de minister beoogde. Als vervolgens het percentage onvoldoenden wordt gefixeerd, worden de leerlingen voor hun betere prestaties gestraft. De centraal-exameneis zou er ook toe kunnen leiden dat scholen strenger selecteren. Dan gaan leerlingen niet vanzelf beter presteren, maar de groep als geheel wordt wel (gemiddeld) vaardiger. Ook in dat geval worden de leerlingen gedupeerd als het CvE het percentage onvoldoenden fixeert. Met de kernvakkenregel (maximaal één 5 voor Nederlands, Engels en Wiskunde) is het nog complexer. Gaan scholen strenger selecteren waardoor de prestaties bij Maatschappijwetenschappen ook stijgen? Gaan leerlingen harder wer-

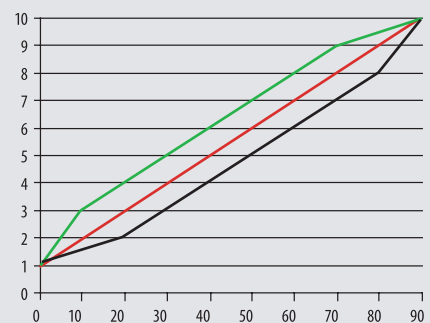
ken voor de kernvakken, ten koste van andere vakken, waardoor de prestaties bij Maatschappijwetenschappen dalen? Gaan leerlingen meer strategisch kiezen (Wiskunde A in plaats van Wiskunde B), waarschijnlijk zonder effect voor Maatschappijwetenschappen? Op het moment dat het CvE normeert - direct na de centrale examens - is er nog geen zicht op al deze zaken. Wel kan het CvE de examens ijken. Het eerder genoemde tiental vakken met post- en andere tests geeft informatie en vanwege de mogelijk sterke effecten van uitslagregels is dat door CvE en Cito in 2012 en 2013 aangevuld met meer informatie van andere vakken, onder andere door *standard setting* (expertij-

Figuur 1

Figuur 2

Figuur 3

king van examens van verschillende jaren). Het totale beeld leidt tot een conclusie over de vaardigheid van leerlingen, in 2012 waren de leerlingen vaardiger dan in voorgaande jaren. Ze zijn dus harder gaan werken of strenger geselecteerd, of waarschijnlijk was van beide effecten sprake. De vaardiger groep krijgt een hoger gemiddelde. Want het was *niet* de bedoeling om de exameneisen aan te scherpen en daarna ook nog eens de eisen per vak.

Voor 2013 zijn de complexe analyses nog niet afgerond, maar in elk geval is al duidelijk dat de aandacht voor de kernvakken niet ten koste van de andere vakken is gegaan. De vaardigheid bij die andere vakken is niet gedaald.

Conclusie

Het College voor Examens heeft als opdracht van jaar tot jaar de lat voor leerlingen op dezelfde hoogte te leggen. Het zou terecht niet worden geaccepteerd als qua examen 2010 een pechjaar zou zijn en 2011 een geluksjaar, met veel gemakkelijker examens. Of de eisen niet hoger kunnen of juist veel te hoog zijn, is niet (uitsluitend) aan het CvE, al kan het CvE wel samen met Cito examenresultaten nader onderzoeken. Om de exameneisen met verschillende examens van jaar tot jaar gelijk te kunnen houden, hebben het CvE en Cito een aantal technieken. In dit artikel zijn ze globaal beschreven en met voorbeelden geïllustreerd. ◀

Noot

1. Met equivalering wordt ervoor gezorgd dat in opeenvolgende examens bij een gelijke prestatie hetzelfde cijfer hoort.

Ameling Algra werkt bij het College voor Examens; tot 16 juni 2012 als sectormanager voor de examens havo en vwo, sindsdien als projectmanager voor centrale toetsing en leerlingen met een beperking. Dit artikel is eerder verschenen in Kleio, het tijdschrift van de Vereniging van docenten geschiedenis en staatsinrichting in Nederland.

Hans vertrekt

Oh, Horror Vacui, het blanco scherm! Geen Friese leidsman meer die me mentaal een kontje geeft. Hoe pers ik er in mijn eentje een briljante column uit? Het begint al verkeerd: de metafoor gaat met me aan de haal.

Opnieuw. Arabische Lente? Mwahh. Haagse begrotingsperikelen? Getver. De Wet van Behoud van Ellende? Oké, maar daar gaan mijn columns in wezen al 25 jaar over. Grachtengordel-geboortegolf-lamentaties. Dat is zo vorige eeuw.

De toekomst dan maar? Ik heb er eigenlijk niets mee. De oude Grieken stonden er met hun rug naar toe, naar wat nog komen zou. Het verleden, dat konden ze ver voor zich zien. Het heden woei hen achterlangs voor ogen. Fraai beeld. Onbeholpen verwoord, sorry Hans.

De toekomst van ons vak. Als een van de pioniers, een van de loopgravengeneratie, kan ik niet anders dan tevreden zijn. Na de algemene acceptatie dreigde het vak nog even slachtoffer te worden van de *back-to-basics*-mode, lezen en rekenen en de rest is ballast, maar die is al weer over. De ons tot voordeel strekkende mode van het *burgerschap* heeft ons voorlopig gered - en de invoering van *Maatschappijwetenschap* natuurlijk, een veertig jaar oud stokpaard van mij.

De toekomst van de ons bekende wereld als geheel? Er is niets zo frustrerend en ziekmakend als verantwoordelijk gesteld te worden voor zaken waar je geen invloed op hebt. Wat dat betreft zitten we allemaal in hetzelfde schuitje, van Ban Ki-moon tot Obama tot Rutte tot de individuele kiezer in Oldenzaal. De problemen van de wereld als geheel hebben geen eigenaar, en dat is het probleem. Ik beperk mijn bemoeienis dan ook tot mijn eigen kringetje, en zelfs dat pakt meestal verkeerd uit.

Op de valreep dus toch nog mijn favoriete Wet van Behoud van Ellende: problemen kun je niet oplossen, je kunt ze hooguit vervangen door andere problemen.

Grom

g.vanrossum@maatschappijenpolitiek.nl

Gluren bij de burens

Radboud Burgsma

Woensdagochtend half negen. Voor de deur staan de havoleerlingen die het examen Filosofie gaan maken. De aantekeningen worden nog een keer gescand, een paar laatste knuffels, druivensuiker in de vorm van heuse druiven, energierepen en flesjes energiedrank op de tafels klaargezet en afwachten. Vijf voor negen. De corrector maant tot stilte en start het protocol: 'Het is vandaag woensdag...!'

Op mijn bureau ligt een exemplaar van het havo-examen Filosofie, eerste tijdvak 2013. Het bestaat uit zestien vragen waarvoor bij juiste beantwoording maximaal 44 punten zijn te behalen. Maatschappijwetenschappen heeft dertig vragen met een maximum aantal punten van 74. De tijdsduur is voor beide examens drie uur. Er mag derhalve worden aangenomen dat de zwaarte gelijk is.

Context

Al snel rijst de vraag: waarom kan Filosofie met zestien vragen toe en heeft Maatschappijwetenschappen er dertig nodig? Aan de moeilijkheidsgraad van de vragen ligt het niet. Ook het Filosofie-examen bestaat uit stevige en soms complexe uitleg-, verklar- en beargumenteervragen. Opvallend is ook dat het examen Filosofie geen bronnenboekje heeft. Maatschappijwetenschappen heeft maar liefst negen bladzijden aan leesvoer. Filosofie is toch ook een vak dat context nodig heeft? Het filosofie-examen neemt de leerlingen mee door een verhaal. Alle teksten staan in het opgaveboekje. In korte kaders staan nog vier tekstbronnen, meer is blijkbaar niet nodig.

Ongewenst

Stapelvragen en gecombineerde vragen horen eigenlijk niet thuis in een havo-examen, het is al vaker gezegd. Ze zijn lastig te beantwoorden en de kans dat een leerling een onderdeel van de vraag vergeet is groot. Voor de

Stapelvragen en gecombineerde vragen horen niet thuis in een havo-examen

corrector zijn ze ook een *crime*, want nakijken wordt een vorm van puzzelen waarvoor eigenlijk drie ogen nodig zijn die gelijktijdig moeten registreren wat er staat: één voor de vragen, één voor de antwoorden en één voor het correctiemodel. Zowel het Filosofie- als het Maatschappijwetenschappenexamen maken te veel gebruik van dergelijke vragen. Tijdens de examenbespreking gaven ook collega's dit bezwaar aan. Een voorbeeld uit het Filosofie-examen betreft de vraag: 'Welke drie middelen

Een bronnenboekje heeft Aristoteles niet nodig (illustratie: Raphael)

die Aristoteles onderscheidt zijn in de toespraak van Balkenende in tekst 1 te herkennen? Geef in je uitleg de betreffende tekstpassages aan. Leg bovendien uit wat het genre van deze toespraak is'. Ook uit het examen Maatschappijwetenschappen is een voorbeeld van een stapelvraag te geven: 'Geef twee andere maatschappelijke functies van de media die in de regels 65-81 van tekst 4 zijn te herkennen. Geef bij elk een bijpassend citaat met regelnummers en licht je antwoord toe'.

Vergissing

De beoordeling van de kwaliteit van het Filosofie-examen blijft hier achterwege; ik blijf bij mijn leest. Trouwens, mijn kennis van filosofie beperkt zich tot wat ik daarover opstak tijdens de lerarenopleiding Maatschappijleer. Over het havo-examen Maatschappijwetenschappen 2013 mag en kan hier wel iets worden gezegd. De eerste indruk is dat het doen was, totdat het correctiemodel erbij werd gepakt. Vraag 20 vroeg naar het begrip *politieke socialisatie* in relatie tot de verzuiling (zie kader). Waarschijnlijk klopt hier iets niet. Wat staat er over politieke socialisatie in de reguliere havosyllabus 2013? 'Een politieke partij heeft een socialiserende functie en door verbeterd onderwijs [Maatschappijwetenschappen! RB] spelen partijen een minder belangrijke rol dan voorheen op het terrein van politieke socialisatie en daarom neemt hun participatiefunctie in belangrijkheid af.' Politieke socialisatie staat hier in relatie tot de functies van politieke partijen. Wie vervolgens de pilotsyllabus van Maatschappijwetenschappen raadpleegt leest onder

domein B (Vorming) de definitie uit het correctiemodel van het reguliere examen, aangevuld met: 'Elke democratische samenleving rekt het tot haar

Zat er een vraag uit de pilot in het regulier examen?

taak om nieuwe toekomstige burgers politiek te socialiseren. In politieke socialisatie kunnen mensen ook van ideologieën kennismaken. Personen

en groepen mensen kunnen onder andere op basis van een ideologie hun positie in de samenleving bepalen en de bestaande orde rechtvaardigen of juist voorstellen ontwikkelen om de samenleving te veranderen'.

Kan het zijn dat een vraag voor de pilot 2013 in het reguliere havo-examen terecht is gekomen? En zo ja, was dat dan een vergissing? Misschien wordt het tijd dat de stijl en vorm van het examen Maatschappijwetenschappen op de schop gaan. Derhalve volgt tot slot een advies aan de samenstellers van het examen Maatschappijwetenschappen 2014/15 om ook eens bij de burens te gluren. ◀

Vraag 20

Vóór de jaren zeventig waren veel meer mensen trouw aan hun partij dan daarna. De verzuiling speelde daarin een grote rol.

Leg uit hoe de politieke socialisatie in de verzuilde samenleving er aan bijdroeg dat mensen trouw bleven aan een partij. Geef eerst een omschrijving van het begrip politieke socialisatie en verwerk in je antwoord twee socialiserende instituties.

(Bron: Examen Maatschappijwetenschappen havo, 1e tijdvak, 22 mei 2013)

(advertentie)

DOCENTENDAG POLITICOLOGIE

Concept & context: politicologie en de nieuwe maatschappijwetenschappen

Op **donderdag 31 oktober** organiseert de opleiding Politicologie van de Radboud Universiteit i.s.m. de Radboud Docenten Academie een docentendag om u te inspireren en voor te bereiden op het nieuwe examenprogramma Maatschappijwetenschappen dat naar verwachting in 2016 wordt ingevoerd.

Naast twee spannende lezingen biedt het programma een keuze uit acht interactieve workshops op het gebied van globalisering, de rol van de media, politiek in de Europese arena, burgerschap en multiculturalisme. Ook is er volop gelegenheid om met vakgenoten en docenten van gedachten te wisselen over uw vak, de lespraktijk en de aansluiting tussen school en universiteit.

Inschrijving en informatie:

www.ru.nl/politicologie/docentendag

Locatie:

Campus Radboud
Universiteit Nijmegen

Prijs:

25 euro (inclusief lunch,
koffie/thee en borrel)

De werkwloer

Anique ter Welle

Baan of identiteit?

Het is natuurlijk geen nieuws dat die laatste weken voor de zomervakantie voor een docent een ware aanslag zijn. Althans, ik merk het elk jaar weer: laatste toetsen maken, afnemen en nakijken, verslagen maken, daarover vergaderen, als mentor brieven schrijven en gesprekken voeren met zittenblijvers en alvast nadenken over het nieuwe schooljaar - al lijkt dat dan nog ver weg.

Onvermijdelijk dus dat een deel van het werk met een soort sneeuwschuiver de vakantie wordt ingeschoven. Terwijl ik me nog zo had voorgenomen alles van te voren helemaal af te ronden. Weer niet gelukt! Calvinist die ik ben, werk ik de eerste week van de vakantie trouw door. Niet de hele dag, dat voelt niet goed, het is tenslotte vakantie, maar wel elke ochtend en dan mag (!) ik daarna iets leuks doen of helemaal niets doen - nog beter.

Bereikbaar

Na een week kan ik het eigenlijk niet zo goed meer opbrengen om elke ochtend trouw mijn computer op te starten. Ik begin me af te vragen of mijn collega's ook zo aan het doormodderen zijn. Vast niet. Zodra die gedachte bij me opkomt, begint ook mijn vakantie. Ik besluit een hele week lang niets te doen wat met school te maken heeft. Echter, voor het einde van die week krijg ik een sms van een leerling. Mijn mentorleerlingen hebben mijn mobiele nummer. Er zijn collega's die me voor gek verklaren, maar ik vind het toch fijn om bereikbaar te zijn, als dat nodig is. En nu is het nodig.

De leerling is in tweede instantie ingeloot bij de School voor Journalistiek. 'Wat nu?', vraagt ze zich vertwijfeld af. Ze had er helemaal niet meer op gerekend. Ik adviseer haar om er een paar dagen goed over na te denken en dan haar hart te volgen. Ze heeft al een havodiploma, zou volgend jaar naar vwo-6 gaan, maar wil dit eigenlijk liever, denkt ze. Na een paar dagen komt er opnieuw een sms. Ze gaat van school. Dat betekent dat ze moet worden uitgeschreven. Niemand meer op school natuurlijk. Ik stuur een mail en hoop dat iemand die nog leest. Een klusje van niets natuurlijk, maar ik ben toch weer met school bezig, en met een leerling. Ik blijf rondlopen met de vraag of ik haar misschien toch anders had moeten adviseren.

Agenda

Ik heb geen docentenagenda, omdat ik vind dat lesgeven mijn baan is en het docentschap niet mijn identiteit. Bovendien wil ik niet dezelfde agenda als iedereen. Even voor de duidelijkheid: ik heb nog een papieren agenda, en daar hecht ik aan. Liefst een mooie, zorgvuldig uitgezocht en een normaal kalenderjaar beslaand. Geen schooljaar. Een kleine daad van verzet. Helemaal niet handig natuurlijk om halverwege het schooljaar aan een nieuwe agenda te beginnen, maar principes kosten soms moeite.

Allemaal leuk en aardig natuurlijk van die agenda, maar in de praktijk blijkt het toch weer lastig om vakantie te nemen van de baan docent. Ik lees de krant met in mijn achterhoofd dat ik nog een paar leuke opdrachten voor het eerste blok moet maken. Ik kijk naar een documentaire over de teloorgang van kranten in Nederland en vraag me af of ik die aan mijn leerlingen zal laten zien. Mijn geliefde is ook docent, evenals een aantal van mijn vrienden, dus we praten toch weer over het onderwijs in het algemeen en over ons bestaan in dat onderwijs in het bijzonder. Soms tot diep in de nacht.

Is het erg? Kom ik wel tot rust? Neem ik wel genoeg afstand? Nee, waarschijnlijk niet. Maakt ook niet uit. Maar ik neem in geen geval een docentenagenda. ◀

Wat dachten ze wel niet?

Douwe van Domselaar

Ik weet niet hoe het u als eindexamendocent vergaat, maar ik voel op de dag van het examen een behoorlijke spanning. Ergens tussen hoop voor die goede leerling en vrees voor die zwakke leerling in. Eigenlijk wil ik zo snel mogelijk na het openen van het gesealde pak examens de vragen bekijken: is het voor mijn leerlingen te doen?

Op het eerste gezicht leek zowel het kb- als het gtl-examen Maatschappijleer 2 goed maakbaar. Voor het nakijken laat ik alle vragen grondig tot me doordringen: op beide niveaus vallen twee vragen extra op: een vraag omdat die tot de categorie *onzinnige vragen* behoort, een tweede vraag omdat die het ideale type vraag is.

Waarom?

Een eindexamenmaker heeft circa 55 vragen om de resultaten van twee jaar Maatschappijleer-2-onderwijs te toetsen. Daar horen ook feiten, weetjes en getallen bij, maar is vraag 31 van het kb-examen (vraag 22 bij de gtl-versie) daarvoor de aangewezen manier: 'Wat is de maximale straf die een rechter voor een overtreding kan opleggen?'. Een eerste gedachte is: 'Wat dachten ze (de examenmakers) wel niet?' Waarom zou een dergelijk detail moeten worden getoetst? We vragen toch ook niet naar het aantal zetels dat Nederland in het Europees Parlement had tijdens de EP-verkiezingen van 2004? Moeten leerlingen dit soort feitjes nu echt weten? Mijn leerlingen scoorden ronduit slecht op deze vraag. Een enkeling voldeed aan het 'één jaar hechtenis/één jaar cel' uit het antwoordmodel. Een handjevol deed nog een dappere poging met een 'één jaar gevangenisstraf', 'celstraf' en 'vrijheidsstraf'. De rest vulde niets of iets onzinnigs in.

Prachtig

Vraag 33 van het kb-examen (vraag 18

Tekst 17: Geen boete voor orthodox-joodse man zonder ID-kaart

Een orthodox-joodse man die vorig jaar in Rijswijk een boete kreeg voor het niet bij zich dragen van identiteitspapieren, hoeft de boete niet te betalen. Dat heeft de rechter besloten, meldt een woordvoerder zaterdag. De man mag van zijn geloof op sabbat (de rustdag in het jodendom) buiten de deur niets bij zich dragen. De rechter vindt dat de religieuze plicht zwaarder weegt dan de plicht om aan de wettelijke voorschriften in Nederland te voldoen. De man had voor het niet bij zich hebben van een identiteitsbewijs een boete van 150 euro gekregen.

Vraag 33

Het OM is in beroep gegaan tegen de uitspraak. In deze rechtszaak botsen twee grondrechten met elkaar. De meningen over deze zaak verschillen. Vind jij dat de man de boete wel moet betalen, of vind jij dat hij de boete niet hoeft te betalen? Geef een argument voor je keuze. Je moet uitgaan van een grondrecht in de Grondwet.

(Bron: Examen vmbo-kb Maatschappijleer 2, eerste tijdvak, 22 mei 2013)

Foto: David Schankbone

bij het gtl-examen) was daarentegen ronduit sterk: Maatschappijleer pur sang! Hier werd gevraagd naar (i) kennis over het onderwerp criminaliteit, (ii) het toepassen van die kennis op een actuele situatie, (iii) het combineren van deze kennis met kennis over de Grondwet en dan ook nog (iv) het formuleren van een eigen mening. Kortom, Maatschappijleer zoals het is bedoeld! Op deze vraag werd door mijn leerlingen goed gescoord; een teken dat zij de stof goed hebben

begrepen en deze kunnen combineren en toepassen.

Na het eindexamen zat een aantal leerlingen in de aula. Er was een flinke discussie gaande over deze vraag en wat nu het goede antwoord was. Voors en tegens buitelden over elkaar heen, evenals grondwetsartikelen en rechten van burgers. Dat typeert ook het vak Maatschappijleer: discussie! Als dat met een eindexamen wordt bewerkstelligd is dat prachtig. Volgens jaar meer van dit soort vragen, graag. ◀

Wat maakt een vraag een goede vraag?

Anique ter Welle

Over de raag wat een vraag een goede vraag maakt kan van mening worden verschild. Het is het een stuk eenvoudiger om aan te geven wat er niet goed is aan een vraag, dan om zelf een goede vraag te stellen. Anique ter Welle spreekt uit ervaring en weet dus dat enige bescheidenheid gepast is. Desalniettemin heeft zij nog eens kritisch naar het havo- en het vwo-examen van afgelopen schooljaar gekeken. Wat waren de beste en wat waren de minst goede vragen uit beide examens?

Een goede vraag moet om te beginnen eenduidig zijn. Leerlingen moeten weten wat van ze wordt gevraagd. Soms zijn vragenmakers zo bezig het antwoord niet al weg te geven, dat een vraag wel heel algemeen is gesteld. Met andere woorden: men kan er alle kanten mee op en dan komt men ook al snel terecht in de categorie van 'vrijwel alle antwoorden goed'.

Meerdere mogelijkheden

Een voorbeeld daarvan is vraag 19 uit het havo-examen: 'Welke afweging moeten politieke partijen maken als ze regeringsdeelname overwegen?'. Politieke partijen moeten heel veel afwegingen maken alvorens te besluiten wel of niet aan een regering deel te nemen. Nu gingen bijbehorende teksten over zwevende kiezers - een beetje richting werd er dus al wel gegeven - maar de verkiezingsuitslag is natuurlijk ook een heel belangrijke factor. Hoe sterk staat een partij ten opzichte van de partij(en) waarmee eventueel zal worden geregeerd? Hoe verhouden de standpunten van die partijen zich ten opzichte van de eigen standpunten? Zal regeringsdeelname leiden tot zetelwinst of -verlies bij

de volgende verkiezingen, bijvoorbeeld omdat er in een bepaalde kabinetsperiode veel moeilijke besluiten moeten worden genomen? En zo is nog wel even door te gaan.

Omslachtig

Soms ook ligt er een inhoudelijke discussie ten grondslag aan een omslachtig geformuleerde vraag. Een voorbeeld daarvan is vraag 25 uit het vwo-examen: 'Welke partij is in elk van de drie standpunten te herkennen? Kies uit CDA, PVV en SP. Noem van elke partij de betreffende

'De leukste vraag: Waarom geven kiezers van links en rechts hun stem aan D66?'

politieke ideologie of houding'.

Is de PVV wel als een ideologische partij aan te merken of is populisme niet zozeer een ideologie als wel een manier

van politiek bedrijven? Om iedereen tevreden te houden is gekozen voor een nogal geforceerde vraagstelling. De makers namen het woord *houding* op om de PVV in deze vraag binnen boord te kunnen houden, waarop leerlingen in hun antwoorden natuurlijk ook voor de andere partijen over houding begonnen. Wat te denken van de linkse houding van de SP? Het zou in dit geval echt veel wijzer zijn geweest de PVV uit de vraag te laten. Als men een vraag over ideologieën wil stellen, neem dan partijen met duidelijke ideologische wortels. Deze vraag leidde bovendien ook nog eens tot verwarring omdat er leerlingen waren die dachten dat één partij in alle drie de tekstfragmenten te herkennen moest zijn. Een taalkundige kwestie, die leidt tot puntenverlies bij leerlingen. Dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn.

Helder

Een voorbeeld van een helder geformuleerde recht-toe-recht-aan-vraag is

Vraag 9

Verschillende sociologische theorieën over het ontstaan van criminaliteit kunnen een verklaring geven voor de uitzonderingspositie van Marokkaanse jongvolwassenen (zie regels 32-33 van tekst 4).

Geef voor deze uitzonderingspositie van Marokkaanse jongvolwassenen:

- een verklaring met behulp van subculturele benadering(en) in de criminologie;
- een verklaring met behulp van de bindingstheorie;
- een verklaring met behulp van de anomietheorie.

Betrek bij elke theorie een gegeven over de maatschappelijke positie van Marokkaanse jongeren.

(Bron: Examen vwo Maatschappijwetenschappen, eerste tijdvak, 23 mei 2013)

vraag 9 uit het vwo-examen (zie kader). Leerlingen konden door hun kennis goed toe te passen laten zien dat ze de stof beheersten. Jammer is wel dat in het vwo-examen eigenlijk geen beroep op de hogere denkvaardigheden werd gedaan; geen analyse, geen evaluatie, wel veel reproductie en toepassing.

Analyse

De leukste vraag, omdat leerlingen daar echt even voor moesten gaan zitten en een kleine analyse moesten uitvoeren, was vraag 17 uit het havo-examen: 'Leg

met behulp van het begrip *pragmatisme* uit waarom kiezers van zowel links als rechts hun stem aan D66 kunnen geven. Ondanks het feit dat een aantal leerlingen hier niet helemaal uitkwam (bijvoorbeeld: 'D66 heeft geen linkse of rechtse standpunten, dus kan iedereen zich er wel in vinden'), brachten veel van mijn leerlingen het hier goed vanaf. Natuurlijk, het kan altijd beter. Goede vragen maken is een moeilijk vak. Gelukkig zijn er mensen die daar heel bedreven in zijn; blijven wij lekker commentaar geven, ieder zijn rol. ◀

(advertentie)

Hebben uw leerlingen talent om anderen te overtuigen?

Vertellen zij hun ideeën aan iedereen die het horen wil?

DOE MET UW LEERLINGEN MEE AAN ONZE SPEECHWEDSTRIJD!
Wat betekent democratie voor jou?

PRIJZEN:

- Een masterclass spreken
- Bijwonen uitreiking Erasmusprijs in het Paleis op de Dam

Speeches kunnen tot 14 oktober gestuurd worden naar speechwedstrijd@prodemos.nl
Kijk voor meer informatie op www.prodemos.nl/speechwedstrijd

Analyse van maatschappelijke verschijnselen

Michiel Waltman

Voor alle betrokkenen bij de pilot was het spannend: het eerste nieuwe examen Maatschappijwetenschappen voor havo op 22 mei 2014. De verwachtingen waren hoog gespannen: grotendeels een nieuwe stofomschrijving, een geheel nieuwe benadering en voor een deel andersoortige, nieuwe vragen. Geen eenvoudige maar wel een uitdagende klus voor de examenmakers.

Kern van het nieuwe programma en dus ook van het examen zou moeten zijn dat leerlingen met een aantal vaste hoofd- en kernconcepten maatschappelijke verschijnselen en vraagstukken kunnen analyseren. Er moet daarbij meer een beroep op hogere denkvaardigheden worden gedaan. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een maatschappelijk vraagstuk verklaren met theorieën en

mogelijk door docenten zijn te beoordelen. Daarnaast wordt natuurlijk rekening gehouden met het moeilijkheidsniveau en de belevingswereld van leerlingen. Tegelijkertijd moet de werkelijkheid altijd recht worden gedaan: een bepaalde redenering met bepaalde concepten kunnen opzetten is mooi, maar 'het moet wel ergens op slaan'. Het resultaat was een examen met

De contexten

Een aantal contexten sluit nauw aan bij de contexten, zoals leerlingen deze bij de domeinen leerden: de opgave over schoolsucces (opgave 1) komt vooral terug bij het domein Maatschappelijke verschillen (zoals vraag 3 over positietoewijzing/positieverwerving). Andere contexten zijn voor leerlingen helemaal nieuw (zoals opgave 6 over sociale zekerheid) en staan dus los van de gegeven domeinen. Een van de kenmerken van het toetsen van hogere denkvaardigheden is immers dat er sprake is van een *nieuwe* context (anders lijkt een vraag op het eerste gezicht vaak van een hoger denkniveau, maar betreft het eigenlijk gewoon het reproduceren van de leerstof).

Wat verder opvalt is dat bijna alle bronnen zijn gebaseerd op of rechtstreeks afkomstig zijn uit sociaalwetenschappelijk onderzoek; meer maatschappijwetenschappen dus. Bij twee opgaven moeten leerlingen gebruikmaken van empirische gegevens uit een tabel (de opgave over maatschappelijke betrokkenheid) of een figuur (de opgave over sociale zekerheid).

Er zijn contexten die goed aansluiten bij de belevingswereld van de havo-5-leerling, zoals de kansen op schoolsucces, overlast door jongeren en opvoeding

*Een bepaalde redenering
met bepaalde concepten
kunnen opzetten is mooi,
maar het moet wel ergens op slaan*

met sociologische en politicologische concepten en de samenhang tussen verschillende concepten uitleggen. Met deze insteek worden relevante examen-vragen gesteld, waarbij tegelijkertijd kwaliteitscriteria als *betrouwbaarheid* en *objectiviteit* worden gewaarborgd. Dit betekent voor vragenmakers enerzijds een continue afweging tussen vernieuwende ideeën voor meer open (complexe) vraagvormen met verschillende antwoordmogelijkheden en anderzijds de zorg dat de antwoorden zo objectief

zeven opgaven en 27 vragen waarin bij zeven vragen leerlingen de kernconcepten volgens de concept-contextbenadering (domein A2) moeten gebruiken en bij zeven vragen *analyseren* als beheersingsniveau van leerlingen wordt gevraagd. Uit eerste analyses blijkt dat het een pittig examen was (gemiddelde p'-waarde van 0,53).¹ Opvallend is daarnaast dat leerlingen juist op de vragen over de concept-contextbenadering en de analysevragen bovengemiddeld scoorden.

van jongens. Er zijn daarnaast contexten op lokaal niveau (*The Urban Family* in Spangen), op het niveau van organisaties (de werkwijze van vakbonden voor schoonmakers) tot aan het Europees niveau (sociale zekerheidsstelsels in Europa). Tot slot is een opgave (over minimumstraffen) zonder bronnen ook vernieuwend.

Voorbeelden van vernieuwende vragen

De vraag over *The Urban Family* (vraag 10, p'-waarde van 0,62) springt er direct uit (zie kader). Het is een vraag met een concrete en aansprekende context. De vraag bestaat uit meerdere stappen, waarbij verschillende kernconcepten worden gebruikt en leerlingen uiteindelijk een beargumenteerd standpunt innemen. In het constructieproces kwam hier duidelijk de eerder genoemde afweging terug: hoe open maak je de opgave? Geef je een aantal concepten en laat je leerlingen daarmee *stoeien* of *timmer* je het toch meer *dicht* zodat het eigenlijk losse *herkenvragen* worden? In dit eerste examen is er bewust voor gekozen deze opgave nog enigszins gesloten te houden. Onderzocht wordt of in volgende examens het mogelijk is een dergelijke vraag in een nog opener vorm te stellen.

Daarnaast is de vraag over maatschappelijke betrokkenheid vernieuwend en complex (vraag 12, p'-waarde van 0,64; zie kader op pagina 18). Voordat een dergelijke vraag wordt geconstrueerd, wordt uiteraard altijd de vraag gesteld wat leerlingen moeten kunnen en kennen? Welke denkstappen moeten ze maken? Bij deze vraag zijn dat aardig wat verschillende stappen: cijfers uit een tabel aflezen, indicatoren van politieke betrokkenheid en cultureel kapitaal herkennen en vervolgens een redenering kunnen opzetten over het verband tussen opleidingsniveau, participatie en representativiteit. Met andere woorden: een redenering kunnen opzetten met verschillende concepten en empirische gegevens. Dat is het doel van het nieuwe programma.

Tot slot de pittige vraag over sociale zekerheid in Europa (vraag 21, p'-waarde van 0,49). Allereerst gaat het erom een samenhang tussen de reikwijdte van de sociale zekerheid en de mate van sociaal vertrouwen te kunnen aflezen

Foto: Wikimedia Commons

uit een figuur met empirische onderzoeksgegevens. Vervolgens moet de leerling met twee gegeven kernconcepten zelf een redenering opzetten om deze samenhang te verklaren. Ook deze vraag is een goede illustratie van de concept-contextbenadering.

Discussie

Een van de reacties op het examen door de pilotdocenten betreft het nog onvoldoende naar voren komen van de echte analysevragen en bijbehorende concept-contextbenadering. Allereerst is er bewust voor gekozen om bij dit

eerste examen niet meteen alleen maar dergelijke vragen te stellen. De opdracht was een geleidelijke overgang naar een nieuw examen.

Een andere verklaring ligt in de toetsbaarheid van bepaalde concepten. Zoals ook uit het voorbeeldexamen bleek, zijn sommige concepten of noties beter te toetsen dan andere. Dit hangt onder andere samen met het ontbreken van een goede uitwerking van deze concepten. Het is dan ook aan te bevelen om in de stofomschrijving betere uitwerkingen op te nemen van (met name politologische) concepten in bijvoorbeeld

Voorbeeld van vraag uit het havo-examen Maatschappijwetenschappen

Vraag 10

The Urban Family

Lees tekst 2.

In deze vraag krijg je de opdracht om een advies op te stellen.

Het voortbestaan van *The Urban Family* is mede afhankelijk van voortzetting van subsidie van de gemeente Rotterdam. Jij wordt als ambtenaar gevraagd om een advies aan het College van B&W op te stellen over voortzetting van deze subsidie. In je advies behandel je onderstaande punten:

- Welke bijdrage levert de stichting aan de gewenste socialisatie van jongeren? Ondersteun je antwoord met twee voorbeelden uit tekst 2.
- Welke rol speelt sociale controle in de werkwijze van de stichting? Ondersteun je antwoord met twee voorbeelden uit tekst 2.
- Welke gevolgen hebben de activiteiten van de stichting voor de sociale cohesie in de wijk? Ondersteun je antwoord met twee voorbeelden uit tekst 2.
- In hoeverre is er op grond van tekst 2 sinds de oprichting sprake van een toename van de objectieve en subjectieve veiligheid?
- Moet de subsidie wel of niet worden voortgezet? Gebruik in je conclusie de inzichten uit de voorgaande punten.

dimensies, indicatoren of visies; denk aan verschillende methoden om macht te meten (zie bijvoorbeeld *Politiek en politicologie* van E. Woerdman) of functies en kenmerken van sociale instituties (zie bijvoorbeeld *De sociale kaart van Nederland* van onder anderen J.W. Duyvendak). Alleen een vaak abstracte en gecompliceerde definitie is onvoldoende om echt als analyse-instrument te kunnen gebruiken

Het is van belang te expliciteren wat typische denkvaardigheden zijn die leerlingen moeten beheersen om een vraagstuk te kunnen analyseren. Door die denkvaardigheden te benoemen wordt het niet alleen voor leerlingen, maar ook voor docenten en examensmakers duidelijker welk *gedrag* van leerlingen wordt gevraagd. Het risico is anders dat de benadering vooral leidt tot vragen als 'Wat heeft het integratievraagstuk met binding te maken?'. Het is aan te bevelen zo snel mogelijk met alle betrokkenen een goede discussie over bovenstaande punten te voeren. ◀

Noot

1. De p'-waarde is een getal tussen 0 en 1 dat de moeilijkheidsgraad van een vraag weergeeft. De p'-waarde wordt berekend door de gemiddelde score op een vraag te delen door de maximaal haalbare score op die vraag. Een vraag met een p'-waarde van .10 is erg moeilijk; een vraag met een p'-waarde van .90 is erg gemakkelijk.

Michiel Waltman is werkzaam als toetsdeskundige voor de examens Maatschappijwetenschappen bij het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito).

Meer informatie over de pilot Maatschappijwetenschappen is te vinden op de website van het College voor Examens: www.cve.nl/item/maatschappijwetenschappen_havo_en.

Voorbeeld van vraag uit het havo-examen Maatschappijwetenschappen

Vraag 21

Sociale zekerheid en sociaal vertrouwen in Europa

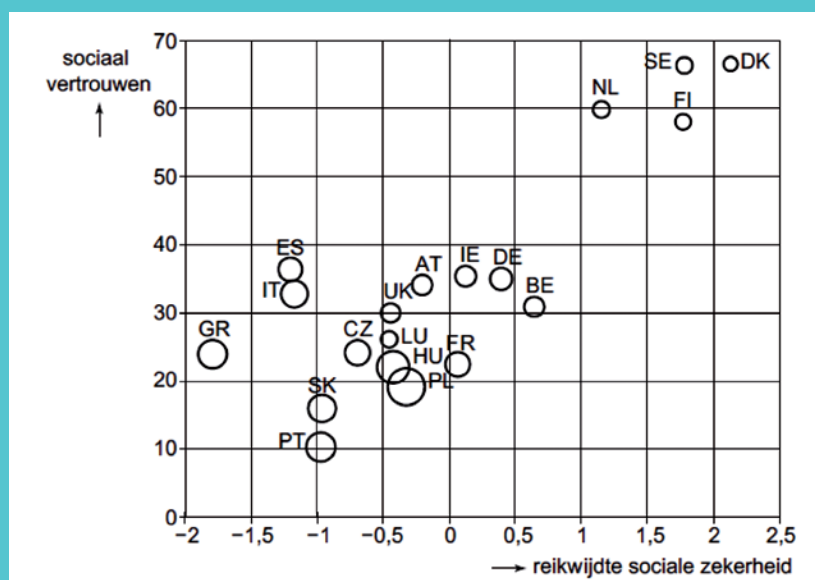
In figuur 1 is voor een aantal Europese landen de mate van sociale uitsluiting, de reikwijdte van de sociale zekerheid en het sociaal vertrouwen in kaart gebracht. Opvallend is de positie van Zweden, Denemarken en Finland.

Bekijk figuur 1.

- Wat is de samenhang tussen de reikwijdte van de sociale zekerheid en de mate van sociaal vertrouwen in figuur 1?
- Geef een verklaring voor de samenhang tussen de reikwijdte van de sociale zekerheid en het sociaal vertrouwen in Zweden, Denemarken en Finland. Leg je verklaring uit en maak daarbij gebruik van de kernconcepten *sociale ongelijkheid* en *sociale cohesie*.

(Bron: Examen havo Maatschappijwetenschappen (pilot), eerste tijdvak, 22 mei 2013)

Figuur 1 - Score voor sociale uitsluiting, reikwijdte van de sociale zekerheid en het sociaal vertrouwen, per land*

Op de X-as staat de indexscore voor de reikwijdte van de sociale zekerheid, waarbij een hoge score duidt op een royaler stelsel.

Op de Y-as staat het percentage ondervraagden dat 'ja' antwoordt op de vraag of de meeste mensen te vertrouwen zijn.

De belgrootte geeft de sterkte van sociale uitsluiting aan; naarmate de bel groter is, is er meer sociale uitsluiting.

* NL = Nederland; DK = Denemarken; FI = Finland; SE = Zweden; LU = Luxemburg; BE = België; AT = Oostenrijk; DE = Duitsland; FR = Frankrijk; UK = Verenigd Koninkrijk; IE = Ierland; ES = Spanje; IT = Italië; GR = Griekenland; PT = Portugal; CZ = Tsjechië; SK = Slowakije; HU = Hongarije; PL = Polen.

Naar: Jehoel-Gijsbers, G. en C. Vrooman, 'Sociale uitsluiting in Nederland en Europa', in: Berg, E. van den, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.), Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale Cohesie, Sociaal en Cultureel Rapport, 2008, p. 252; Soede et al., European Values study 2000; Eurostat (EU-SILC'06), SCP-bewerking, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2004 (geraadpleegd december 2012) via www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2008/Betrekkelijke_betrokkenheid.

Geknipt

VOG bij Maatschappijleer

Middelbare scholieren moeten tijdens het vak Maatschappijleer uitgelegd krijgen wat een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) is en welke consequenties eraan zitten als iemand een dergelijk papiertje niet krijgt. Dat stelt D66 in Kamervragen. Een VOG is een verklaring waaruit blijkt dat iemand zich netjes heeft gedragen en bijvoorbeeld geen misdrijf heeft gepleegd. Steeds vaker vragen werkgevers en vrijwilligersorganisaties om een dergelijke verklaring. Wie dat heeft, kan een stage of baan mislopen.

Volgens D66-leider Alexander Pechtold grijpen jaarlijks 1.200 leerlingen naast een studie, stage of baan omdat ze door een misstap in het verleden geen VOG krijgen.

Hij baseert zich op een onderzoek van twee scholieren, dat onlangs een prijs won. Daaruit blijkt dat driekwart van de ruim 600 ondervraagde leerlingen geen idee heeft wat een VOG is. 'Zij geven aan dat meer kennis over het VOG behulpzaam kan zijn. Dat moeten we met beide handen aangrijpen', aldus Pechtold. Het vak Maatschappijleer is volgens de partij de uitgelezen

plek om het over de verklaring te hebben, omdat het gaat over de samenleving en op alle schoolniveaus wordt gegeven [zie ook pagina 20 red.].
Bron: ANP, 20 juni 2013

'Iedere ochtend kijk ik naar het nieuws, dat helpt bij dit vak. Het examen bestond uit twee delen: politiek en criminaliteit. Politiek vond ik best lastig. Criminaliteit niet, dat ligt mij ook meer.'
Tristen, leerling op het Graaf Huyn College over het vmbo-examen Maatschappijleer 2, in De Limburger, 23 mei 2013

School kan een wereldtaal niet negeren

Niet de onderwijskundigen zitten achter de opmars van het Engels op school, maar ouders met een sterk realiteitsbesef. In *de Volkskrant* van 17 juli betoogt onderwijssocioloog Jaap Dronkers dat de opmars van het tweetalig onderwijs een indirect gevolg is van teleurstellend overheidsbeleid. Wellicht is de les dat grootschalige onderwijspolitiek zelden goed van de grond komt. Om die reden is er in bijna alle geïndustrialiseerde landen sprake van een onderwijscrisis. Het enige goede nieuws is dat de crisis elders vaak nog erger is.

De Nederlandse wetgeving biedt voldoende mogelijkheden om die crisis het hoofd te bieden. Volgens Artikel 23 van de Grondwet is de financiering van onderwijs een overheidstaak, maar de invulling van dat onderwijs een zaak van ouders en hun belangengroepen. Tweetalig onderwijs is vanuit die traditie goed te verklaren. Het is een door scholen en ouders gedragen kwaliteitsimpuls, geen creatie van heimelijk bekostovende onderwijsdeskundigen.

De vrijheid van onderwijs blijft een groot goed. Niet voor niets is het verankerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De overheid dient zich bescheiden op te stellen als het gaat om de invulling van het onderwijs, maar dient er wel voor te zorgen dat goed onderwijs voor elk kind beschikbaar is, ongeacht financiële middelen en sociale achtergrond. (Bron: Lodewijk van Oord in: *de Volkskrant*, 19 juli 2013)

'We proberen niet op te vallen. Mensen denken wel eens: een illegaal is crimineel. Dat is niet zo. Een illegaal is supernetjes. Ik zal zelfs nooit door het rood fietsen.'

Amandu (27), sinds zijn achttiende illegaal in Nederland, tijdens een gastles Maatschappijleer op het Vrijzinnig-Christelijk Lyceum in Den Haag, in NRC Next, 18 juli 2013.

Hoeveel kilo zit jij in Brussel?

Achterkamertjespolitiek, vriendsjespolitiek en belangenverstremgeling. Het komt allemaal voor in en om het Europees Parlement. VVD-delegatieleider Hans van Baalen schetste tijdens een zomerschool van ProDemos in Den Haag een onthutsend beeld van de gang van zaken in het Europees Parlement.

Sprekend uit de losse pols voor kleine groepen willen politici nog weleens open zijn en zich uitlatingen permitteren die ze in officiële vergaderingen angstvallig achter hun kiezen houden. Europarlementariër Van Baalen had tijdens de zomerschool van ProDemos zo'n vlag van openheid. Zo kan hij als VVD'er uitstekend door één deur kan met SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel, is het verschil tussen VVD en D66 in Europa niet groot ('Over negen van de tien dingen denken wij in Europa hetzelfde'), stelt hij dat de kroeg een belangrijke informatiebron is ('Je moet de ambtenaren kennen die zich met bepaalde dossiers bezighouden. Mijn twee medewerkers moeten daarom naar de kroegen rondom de gebouwen van de Unie') en dat de zuidelijke lidstaten het niet zo nauw nemen met het thema integriteit en belangenverstremgeling ('Italianen zeggen: Waarom zou ik familieleden discrimineren?, en stellen vervolgens hun vrouw aan als medewerker'). Van Baalen: 'Er zijn nogal wat lobbyisten in Brussel. Je struikelt erover. Ik ga in ieder geval niet met hen eten; koffiedrinken is ook goed. Als je wilt, kun je een werkontbijt krijgen, daarna een werklunch en tot slot een werkdiner. Sommige parlementariërs vragen dan ook niet: Hoeveel jaar zit jij in Brussel?, maar: Hoeveel kilo zit jij in Brussel?' (Bron: *Reformatorisch Dagblad*, 20 augustus 2013)

Weten de Harense reelschoppers wel wat een VOG is?

Ingrid Faas

De rellen in Haren eind 2012 hebben indruk gemaakt bij de havo- en vwo-winnaressen van de profielwerkstukwedstrijd. 'Die rellen waren in het nieuws toen we een onderwerp voor ons profielwerkstuk moesten kiezen', legt Marthe Diebels van het Bonaventuracollege in Leiden uit. 'We vroegen ons af hoe het kan dat één berichtje op Facebook zo'n gigantische mediahype wordt', vult vriendin Anne Jansen aan. De rellen inspireerden ook Jasmijn Verboom en Emma Biemans van het Comenius College in Hilversum: 'We zagen op televisie al die scholieren de fout ingaan en riepen tegen elkaar: Ze moesten eens weten, straks kunnen zij geen VOG krijgen'.

Docent Journalistiek Peter Vasterman omschrijft een hype als een 'media-brede, snel piekende nieuwsgolf die één gebeurtenis heeft en die voor het grootste deel het gevolg is van zichzelf versterkende processen bij de nieuws-productie'. Geïnspireerd door deze theorie van Vasterman, onderzochten Anne

Jansen en Marthe Diebels de berichtgeving naar aanleiding van de openbare Facebook-uitnodiging van Merthe uit Haren. Hoewel Merthe haar *sweet sixteen*-evenement een dag na haar post op 6 september verwijderde, was het al te laat. Een jongen in Nieuw-Zeeland had op verzoek van een Nederlandse

internetvriend het evenement opnieuw aangemaakt onder de naam *Project X Haren*; een naam die niet veel goeds voorspelde.

Feestje werd hype

Als op 18 september het dagblad *Trouw* als eerste traditionele medium over *Project X Haren* bericht, start de zogenaamde *proliferatiefase*. De nieuwsgolf komt op gang en media zoeken naar soortgelijke gebeurtenissen. 'Via Facebook was ik op zoek naar onderwerpen', vertelt Klaas Gunter, stagiair bij *Trouw*, 'Toen ik er achteraan belde, hoorde ik dat de gemeente overwoog om een noodverordening in te zetten. Dat was voor ons reden om het als nieuws te brengen'. Toen het ANP er een persbericht aan wijdde bereikte *Project X Haren* echt alle nieuwsmedia in Nederland.

Het 'feest' sloeg echter al snel om in rellen. De 19-jarige Jochem vertelt: 'Ik ben ook met twee vrienden wezen kijken. We dachten: het zal toch wel niet waar zijn dat ze echt gaan rellen. Het was niet duidelijk waar het feest nu was, omdat veel straten door de politie waren afgesloten. Eerst was het ook gemoedelijk, later sloeg de sfeer om. Er werden ook lantaarnpalen vernield. Toen vond ik het al te ver gaan'.

Marthe vertelt: 'Je zag dat de berichtgeving na deze avond erg negatief werd. Er werd opeens heel negatief geschreven over de invloed van social media. Vóór 21 september werd er positiever bericht. Journalisten vroegen zich bijvoorbeeld af op welk terrein het feest zou plaatsvinden en hoeveel mensen er zouden komen. Na 28 september nam de berichtgeving af en doofde de hype langzaam uit'. Terecht merkte de jury van de profielwerkstukwedstrijd op dat het thema van dit werkstuk ook door anderen is onderzocht. De Commissie Haren, onder voorzitterschap van Job Cohen, presenteerde haar bevindingen op 8 maart.

Foto's: NVLM

Toch heeft jurylid Kristof Jacobs van de Radboud Universiteit Nijmegen 'veel van het werkstuk geleerd, vanwege de bijzondere data en de vele inzichtrijke interviews'. Anne glundert: 'Gaaf toch, als zo'n belangrijk iemand dat zegt?'

Voorkomen

Volgens Jasmijn en Emma moet er meer aandacht in het onderwijs komen voor de Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG). Deze aanbeveling zouden ze wel willen toevoegen aan het rapport van de Commissie Haren. Het niet krijgen van een VOG blijkt een belangrijke oorzaak te zijn voor het terugvallen in crimineel gedrag, aldus deze jonge onderzoekers. 'Zonder VOG kun je geen visum voor een studie in het buitenland aanvragen of loop je een stageplek of baan mis', zegt Emma. De VOG is bedoeld om de samenleving te beschermen door bepaalde personen van bepaalde functies te weren. Jasmijn en Emma vroegen zich af of de VOG niet ook een preventieve werking heeft - tenminste, als jongeren weten wat een VOG is, want het is niet vanzelfsprekend dat scholieren dat weten. Jasmijn en Emma ontdekten dit pas in vwo-5, toen ze voor het vak Maatschappijwetenschappen recidive onder ex-gedetineerden onderzochten. Op vijf scholen, verspreid over Nederland, namen 635 leerlingen uit de vierde klas deel aan hun onderzoek. Driekwart van deze 15- en 16-jarigen wist niet wat een Verklaring Omtrent het Gedrag is. Ruim de helft (54 procent) van de leerlingen die met de politie in aanraking is geweest - en (nu) weet wat een VOG is - geeft aan in het vervolg beter over het criminele gedrag na te denken. Ongeveer 60 procent van de leerlingen denkt dat voorlichting over de VOG zou helpen om hen meer bewust te maken van de gevolgen van crimineel gedrag. D66-fractievoorzitter Alexander Pechtold, die dit jaar de prijzen voor de beste werkstukken uitreikte, vond deze conclusies indrukwekkend en besloot op 21 juni Kamervragen over dit onderwerp te stellen. 'Zoveel mogelijk jongeren moeten zich ervan bewust worden dat één misstap grote gevolgen kan hebben', aldus Pechtold. Een VOG opent letterlijk deuren. Wellicht hebben Jasmijn en Emma door dit bijzondere werkstuk bijgedragen aan de oplossing om volgende

Prijsuitreiking werkstukwedstrijd 2013

Tijdens het diner werd er uitgebreid over de werkstukken gesproken. Pechtold vond het frappant dat de eerste dierpoef al in 400 v. Chr. werd gehouden en zou dit zeker voorleggen aan Marianne Thieme van de Partij voor de Dieren. Verder beloofde Pechtold Kamervragen te stellen naar aanleiding van de conclusies van het vwo-werkstuk over de Harense rellen. Hij vond het schokkend dat veel jongeren niet op de hoogte zijn van de Verklaring Omtrent het Gedrag. De werkstukken van dit jaar werden zelfs in de Tweede Kamer besproken!

Dierproeven

Het beste sectorwerkstuk ging dit jaar over proefdieren en is geschreven door Nina van der Lubbe, Nicole Schaap en Sofie Janmaat van het Vlietland College in Leiden. Dit leverde leuke weetjes op:

Wist u dat:

- een biotechnicus met de uitvoering van dierexperimenten helpt?
- vitamine C door dierproeven op cavia's is ontdekt?
- de organen van honden erg op die van de mens lijken?
- muizen het meest geschikt zijn voor dierproeven?
- paarden vooral geschikt zijn voor het testen van bloedproducten?
- huisdieren vaak minder ruimte hebben dan proefdieren?
- ongeveer 86 procent van de proefdieren door de proeven die ze ondergaan overlijdt?
- alle dierproeven in Nederland vooraf door een ethische commissie worden beoordeeld?
- de Voedsel- en Warenautoriteit de naleving van de Wet op de Dierproeven controleert?
- sinds maart 2013 alle cosmetica in de winkels proefdiervrij zijn?

Hoe schrijf je een goed werkstuk

Tips van winnaressen

- Kies een onderwerp dat nu speelt. Niet alleen omdat het interessant en actueel is, maar ook omdat het bruikbaar kan zijn voor anderen.
- Vraag hulp aan je begeleider als je ergens niet uit komt en geef niet op als je vastloopt!
- Het helpt om iets te kiezen waarin je bent geïnteresseerd. Dat maakt het schrijven een stuk gemakkelijker. (*Jasmijn Verboom*)
- Probeer zo veel mogelijk samen te werken. Soms is dat moeilijk, maar je moet af en toe water bij de wijn doen.
- Lees je werkstuk gezamenlijk nog eens door en luister naar elkaars commentaar. (*Nicole Schaap*)

Project X-feesten te voorkomen. Inmiddels zijn de antwoorden op de Kamervragen binnen (zie NVLM-bijdrage op pagina 30). ◀

Delen van deze tekst zijn ontleend aan: 'Blij dat we iets kunnen bijdragen: Scholieren vragen en krijgen aandacht voor (on)bekendheid VOG onder jongeren', in: *Gooi en Eemlander*, 2 juli 2013; en 'Prijs Leidse scholieren. Beste profielwerkstuk van Nederland. Diner met Pechtold op Euromast', in: *Leidsch Dagblad*, 12 juni 2013.

Ingrid Faas is bestuurslid van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM).

Van incident tot hype

Wolter Blankert

Op de Docentendag op 1 februari schilderde Peter Vasterman hoe een tamelijk onbenullig incident tot een mediahype kan uitgroeien, niet zelden met politieke gevolgen. Peter Vasterman is docent Journalistiek van de afdeling Mediastudies aan de Universiteit van Amsterdam.

Als voorbeeld behandelde Peter Vasterman 'het verdriet van Mauro'. Dat leidde tot solidariteit van medescholieren en mensen in zijn nabije omgeving. Dat trok zo de aandacht dat de jonge asielzoeker Mauro Manuel en andere gezinsleden stamgasten werden bij praatprogramma's op de televisie. Dat leidde ertoe dat voor Mauro een uitzondering werd gemaakt, waardoor weer de roep ontstond voor een algemeen kinderpardon - dat er later ook is gekomen. Mauro was zeker niet de eerste *Mauro*, althans niet de eerste jonge afgewezen asielzoeker die de harten van Nederlanders deed smelten. Bij asielzoekers lijkt er sprake van een golfbeweging, af en toe weet iemand een snaar te raken.

Vervolgens ebt de belangstelling weg en worden lotgenoten routineus het land uitgezet zonder dat er een haan naar kraait.

Gouda

Curieus waren de *rellen in Gouda*, in 2008. Een nieuwbouwwijk in Gouda zou door Marokkaanse jongens van nog zeer jeugdige leeftijd worden geterroriseerd.

Buschauffeurs durfden de wijk niet meer in. *De Telegraaf* ontketende een hype hierover, die tot Kamervragen en krasse uitspraken door PVV-fractievoorzitter

*Af en toe weet iemand een snaar te raken
en vervolgens ebt de belangstelling weg
en worden lotgenoten het land uitgezet*

Geert Wilders leidde. Ook hier sprongen de praatprogramma's gretig op in. Er moest iets gebeuren, het stadsbestuur toonde zich veel te laks. Daarna loste de hype in het niets op, waardoor onbekend bleef of er ook maatregelen werden getroffen. Nadat iedereen stoom had afgeblazen leek niemand zich er verder meer voor te interesseren.

Nader onderzoek, door de vakgroep van Vasterman, wierp een ander licht op de zaak. De meeste bewoners hadden nooit iets van problemen gemerkt. Nog wonderlijker was dat het busincident, dat de hype had doen pieken, zich helemaal niet in de betrokken wijk had afgespeeld. Alle media hadden de *feiten* zonder meer van elkaar overgenomen, zonder zelf enig eigen onderzoek te doen. Zo kon

Protest op de Dam na de moord op Theo van Gogh (foto: Wikimedia Commons)

De Angolese asielzoeker Mauro Manuel bij Pauw & Witteman (illustratie: YouTube)

een betrekkelijk onschuldig gebeuren het land in rep en roer brengen.

Misbruikmarkt

Of iets tot een hype uitgroeit of niet, blijft even onvoorspelbaar als het weer. De dood van *de grensrechter* was kenmerkend de druppel die de emmer deed overlopen. Vergelijkbaar geweld komt regelmatig voor, niet alleen bij voetbalwedstrijden. Een dode spreekt altijd meer aan, maar het ging zelfs niet om de eerste dode.

Een andere tamelijk onverwachte hype was het misbruik in de katholieke kerk. Het ging hier om gebeurtenissen van ruim veertig jaar geleden die plotse-ling als actueel nieuws werden opge- diend. Over deze misstanden was al veel eerder gepubliceerd, zonder dat er veel aandacht aan werd geschonken. Opeens bleek de tijd er rijp voor en vochten praatprogramma's en kranten om slachtoffers met een aansprekend verhaal. Dat leidde weer tot Kamervra- gen en de roep om nader onderzoek, terwijl de overheid hier geheel buiten- stond. Dat laatste veranderde toen in het kielzog van deze misstanden ook misbruik in rijksopvoedingsgestichten in het nieuws kwam, maar dat werd juist minder breed uitgesponnen; waar- schijnlijk omdat de *misbruikmarkt* het verzadigingspunt had bereikt. Duidelijk

wordt vooral dat media niet alleen nieuws verslaan, maar het ook kunnen maken, aldus Vasterman.

Leerlingen

Het is belangrijk leerlingen hier alert op te maken. Media stellen zelf dat ze slechts boodschapper zijn, maar de hier- boven aangehaalde voorbeelden roe- pen daar twijfel over op. Het is een even aardige als nuttige opdracht leerlingen hier zelf onderzoek naar te laten doen. Een voorbeeld van een hype die jaren bleef rondzingen is de *terreuraanslag* op Theo van Gogh in 2004. Verschillende

landen hadden toen met terreuraansla- gen te maken gehad en de Nederlandse media stonden te popelen om er ook een te kunnen claimen. De beestachtige moord op de bekende filmmaker bood ze die gelegenheid, al ging het om een door één persoon beraamde enkelvou- dige moord op een bewust gekozen slachtoffer. Ook de rechtbank zwichtte voor de publieke opinie en legde een straf zonder precedent in Nederland op: levenslang voor een jeugdige dader (de even beestachtige moordenaar van

Hypes in de les

Met leerlingen kunt u bijvoorbeeld het volgende aanpakken:

1. Wat is het verschil tussen een hype en echt nieuws en valt er wel een scherpe grens te trekken?
2. Verzamel tien nieuwsitems van de laatste weken/maanden en deel die in, naar nieuws, hypes en twijfelgevallen, met argumenten natuurlijk.
3. Waarom zijn media zo dol op hypes? Laat leerlingen zich eens proberen te verplaatsen in de makers van praatprogramma's, kranten en nieuwsrubrieken.
4. Wat is het bezwaar als de verschillende media (televisie, kranten, internet) elkaar napraten?
5. Bedenk argumenten voor en tegen meer terughoudendheid bij media.

Marianne Vaatstra kwam er met achttien jaar vanaf; twaalf in de praktijk, evenals de moordenaar van Pim Fortuyn). Ook in de Tweede Kamer voeren hypes vaak de boventoon. De werkloosheid nadert een record en in plaats van die te bestrijden vallen er massaontslagen bij (semi-)overheidsdiensten, zonder seri- euze discussie daarover. Daarentegen debatteert de Tweede Kamer, in navol- ging van praatprogramma's, ellenlang over misstapjes van bewindslieden die er voor het beleid weinig toe doen. Ook bij een moord op een Britse militair in Londen kan men zich afvragen of dit

Ook in de Tweede Kamer

voeren hypes

vaak de boventoon

gruwelijke incident een wereldwijde hype rechtvaardigt. Weer een andere vraag is of een dergelijke hype ande- ren juist tot daden aanzet. In dit geval volgde snel een aanslag in Parijs. Door te stellen dat de media zich moeten matigen om verdere ongelukken te voorkomen, begeeft men zich op glad ijs. Dit was het argument van totalitaire staten om slecht nieuws uit de media te weren. De relatie tussen hype, nieuws, media en politiek verdient zeker aan- dacht in de klas. ◀

Lesmateriaal

Protestpartijen en populisme in de vmbo-lespraktijk

'Ja maar meneer, waar blijven dan alle stemmen van de mensen die nu niet meer op VVD, CDA of PvdA stemmen?' vraagt een leerling bij het zien van de afbeelding (zie kader). Uit die afbeelding blijkt dat er een trendmatige daling is van het aantal stemmers op deze drie grote partijen. Immers, er was een tijd dat de PvdA, VVD en CDA (in 1980 ontstaan uit KVP, ARP en CHU) samen nog 142 van de 150 zetels binnenhaalden. Terwijl de aanhang voor deze partijen, bij de verkiezingen in 2010, tot slechts 82 zetels is geslonken.

In de methode die op mijn school in het eindexamenjaar voor Maatschappijleer 2 wordt gebruikt worden de drie hoofdstromingen in de Nederlandse politiek helder beschreven.¹ Ook is een paragraaf over rechts-extremisme opgenomen. Een antwoord op de vraag van deze leerling geeft het boek echter niet. Dat is een gemis omdat de Nederlandse politiek door partijen als TON, SP, LPF en PVV aan het veranderen is.

In dit artikel wordt getracht een aantal handvatten te bieden voor docenten die hun leerlingen iets willen meegeven over populistische en protestpartijen. Het gaat hier om achtergrondinformatie waarmee de docent in de klas uitleg kan geven en de discussie kan aangaan², aan de hand van vragen als: *Wie* zijn de kiezers van de deze nieuwe populaire partijen? *Waarom* zijn deze partijen nu juist voor deze kiezers zo aantrekkelijk? Op *welke wijze* bedrijven zij politiek?

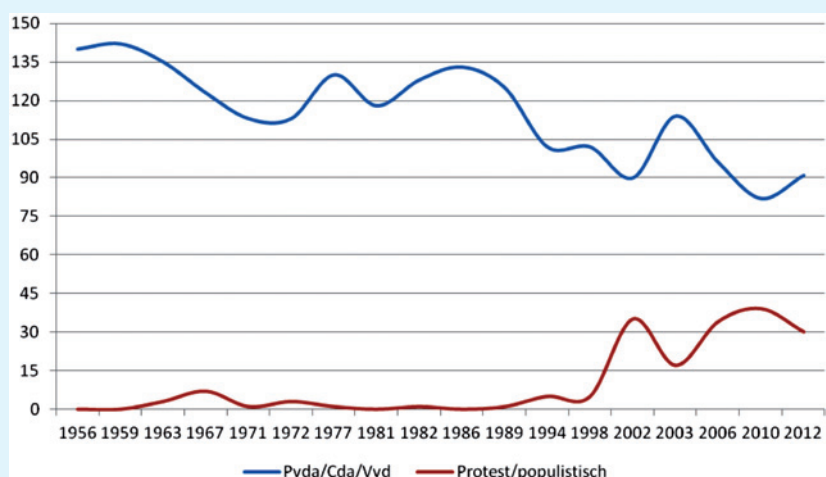
Somber mensbeeld

In het boek *Diplomademocratie* betogen Mark Bovens en Anchrít Wille dat mensen met een lage opleiding minder politiek actief zijn, minder vertrouwen in de

Rita Verdonk, TON (foto: Jos van Zetten)

Afbeelding 1: Zetel aantal PvdA/CDA/VVD en zetelaantal protest-/populistische partijen*

Bron: www.nlverkiezingen.com/TK4603.html

* In de categorie protest partij/populistisch zijn de zetelaantallen van CD, CP, LPF, PVV en SP bij elkaar genomen. Natuurlijk zijn deze partijen totaal verschillend en wellicht dekt de kop ook academisch gezien de lading niet helemaal. Het gaat hier louter om het beeld.

overheid hebben, minder vertrouwen in de mensen om hen heen hebben, minder binding met het maatschappelijke middenveld hebben en hun eigen toekomst zorgelijke tegemoet zien.³

David Van Reybrouck stelt in zijn *Pleidooi voor populisme* dat hoogopgeleiden te weinig beseffen hoe precair het toekomstperspectief van mensen met een lage opleiding is geworden.⁴ Mondialisering is voor hoogopgeleiden iets om van te genieten terwijl laagopgeleiden er zich bedreigd door voelen.

Hierdoor, zo betogen de auteurs, hebben hoger en lager opgeleiden totaal verschillende visies op de wereld om hen heen. Dit verschil komt vooral naar voren als het om vraagstukken als immigratie en integratie gaat (hoogopgeleiden staan positiever ten opzichte van multiculturalisme dan laagopgeleiden), Europese eenwording (hoogopgeleiden staan positiever tegenover Europese integratie dan laagopgeleiden; de laatsten wijzen toelating van nieuwe lidstaten af en staan sceptisch ten opzichte van de euro(-zone)), laagopgeleiden plaatsen criminaliteitsbestrijding veel hoger op hun prioriteitenlijst dan hoogopgeleiden. Hoger opgeleiden stemmen in meerderheid op GroenLinks, D66 of VVD. Het electoraat van partijen als TON, PVV, LPF en SP bestond/bestaat voornamelijk uit lager opgeleiden.

Vijandbeeld

Van Reybrouck stelt verder dat populistische- en protestpartijen de angst en het wereldbeeld dat onder lager opgeleiden leeft, erkennen en goed onder woorden kunnen brengen. In *Het rancuneuze gif* zet Sybe Schaap dit nog scherper aan.⁵ Hij stelt dat deze partijen angst, onbehagen en onvrede mobiliseren door *vijandbeelden* te scheppen: islam, de (linkse) politieke elite, de Europese Unie en migranten zijn er de oorzaak van dat veel goeds in Nederland verloren is gegaan en gaat. Deze *vijandige anderen* bedreigen de geborgenheid van het Nederlands-eigene, dat wordt gepresenteerd met *nostalgische beelden* van dat eigene, waarin de *hardwerkende, gewone Nederlander* centraal staat.

Namens het volk

Partijen als de LPF, PVV en TON werpen zich op als de stem van die hardwerkende gewone Nederlander, door de PVV aangeduid als *Henk en Ingrid*, die door (linkse) elite, de Haagse hoge heren en Brussel al te lang zijn genegeerd. Populistische partijen stellen dat zij, anders dan de *gevestigde partijen*, namens het volk spreken. Hun leiders gebruiken eenvoudige, begrijpelijke taal. Om met Karel De Gucht te spreken: 'complexe maatschappelijke dossiers herleiden zij met graagte tot simplistische slogans en onuitvoerbare beleidsvoorstellen zodat ze electoraal kunnen scoren'.⁶ Van Reybrouck ziet dit minder negatief. De oplossingen die deze partijen bieden mogen dan vaak kaduuk zijn, maar ze verwoorden *wel* de problemen die hun electorale aanhang ervaart.

Kenmerkend voor de populistische politici is dat zij lak hebben aan parlementaire mores: hun taalgebruik overschrijdt stelselmatig traditionele fatsoensgrenzen. Voorbeelden hiervan zijn uitspraken van Geert Wilders ('Ellen Vogelaar is knettergek', 'Kunduz laat de milieugekkies weer baden in de subsidie' en 'De premier moet ff normaal doen'), Jan Marijnissen ('De voorzitter moet ff dimmen') en Martin Bosma ('Hitler was een socialist').

In de klas

Veel vmbo-leerlingen (vooral op bb- en kb-niveau) hebben het moeilijk met het begrijpen van verkiezingsuitslagen en zetelverdelingen. Rijen met cijfertjes en tabellen vinden zij lastig. Start een gesprek dan ook met de onderstaande afbeelding en laat de *communicerende vaten* zien. In de afbeelding is duidelijk te zien dat als de aanhang van de traditionele partijen slinkt, de populistische partijen en de proteststemmers juist in omvang toenemen en vice versa. Kiezers schuiven bijna altijd binnen *hun* linkse of rechtse kamp: bijvoorbeeld tussen PvdA en SP en tussen VVD en PVV. Geef het voorbeeld van Iphone-4-gebruikers; die stappen niet opeens over naar Samsung, maar kopen een nieuwere aantrekkelijkere Iphone: de 5! Om een discussie of een les over populisme te structureren kunnen de vraagpunten op de volgende pagina worden gebruikt. Belangrijk is om als docent telkens flink

Pim Fortuyn, LPF (foto: WikiFrits)

door te vragen om door politieke oneliners en standpunten heen te prikken: 'Dus deze partijen spreken namens het volk. Maar wie *is* dan het volk? Ze spreken niet namens mij'. Daarnaast is het goed om samen met de leerlingen telkens weer de nuance te zoeken. ◀

Vragen

- Kunnen leerlingen zich voorstellen dat er nieuwe partijen ontstaan en waarom dat is?
- Begrijpen leerlingen de aantrekkelijkheid van deze nieuwe partijen? Begrijpen ze eveneens waarom anderen mensen deze partijen juist helemaal niet aantrekkelijk vinden?
- Is de combinatie van opleiding en wereldbeeld en stemgedrag ook in de eigen omgeving waarneembaar? Waar wel en waar niet?
- Is het beeld dat zowel de traditionele partijen als deze nieuwe partijen van de Europese Unie schetsen wel kloppend? Welke voor en nadelen heeft de Europese Unie? Voor wie tikken die voor- en nadelen het meest aan?
- Criminaliteit is in de media een *hot item*; maar is het nu echt onveilig dan vijf, tien of vijftien jaar geleden?
- Door het ontstaan van nieuwe media is de rol van oude media voor politici sterk gewijzigd. Op Twitter en Facebook kunnen politici hun mening ventileren, waar en wanneer (en hoe) ze zelf maar willen. Lokken deze nieuwe media echter ook uit tot meer oneliners en tot minder nuance? Welke voordelen en nadelen geeft dit? En voor wie?
- Wat denken de leerlingen van het taalgebruik van politici? Mag/moet dat identiek zijn aan dat van ons allemaal?
- Spreken de voorlieden van deze nieuwe partijen echt namens het volk en wie is dan het volk? Kan men wel spreken namens 16 miljoen mensen en namens wie spreken de andere partijen dan?
- Worden de files opgelost door meer snelwegen aan te leggen? Is een terugkeer naar de gulden een goed middel tegen de economische crisis? Is het schrappen van Artikel 1 van de Grondwet een optie? Waarom gebruiken de nieuwe partijen simpele oplossingen? En wat vinden de leerlingen daarvan?
- Is de angst voor de *ander* terecht? Hoe werken vijandbeelden precies? Is het gevaarlijk om die te gebruiken?

Noten

1. *Examenkatern Politiek MA2 VMBO KGT*, derde druk, Uitgeverij Essener, 2007/2009.
2. Het gaat hier niet om het wetenschappelijk en exact definiëren en plaatsen van de begrippen populisme en protestpartij.
3. Mark Bovens en Anchrit Wille, *Diplomademocratie; over de spanning tussen meritocratie en democratie*, Uitgeverij Bert Bakker, 2011
4. David Van Reybrouck, *Pleidooi voor populisme*, Uitgeverij Querido, 2009.
5. Sybe Schaap, *Het rancuneuze gif. De opmars van het onbehagen*, Uitgeverij Damon, 2012.
6. Karel De Gucht, *Pluche, over de banalisering van extreemrechts*, Uitgeverij Houtekiet, 2007

Douwe van Domselaar

Recensie

Afscheid van de koloniën

Wolter Blankert

Zestig jaar al neemt Nederland afscheid van zijn koloniën. Met de opheffing van de Nederlandse Antillen op 10 oktober 2010 kwam er nog steeds geen einde aan. John Jansen van Galen beschrijft in *Afscheid van de koloniën de dekolonisaties in De Oost en De West met al hun onderlinge tegenstrijdigheden, goede voornemens en teleurstellende gevolgen*.

Bijna zeshonderd bladzijden heeft John Jansen van Galen nodig om de dekolonisatie van het *Nederlandse wereldrijk* te beschrijven. Een derde deel daarvan is gewijd aan de vorming van dat *wereldrijk*; meer iets voor historici. Hierna belandt hij bij de Indonesische onafhankelijkheidstrijd. Verfrissend is het neutrale standpunt van de auteur. Nederland verdient zeker geen schoonheidsprijs met zijn politionele acties in 1947 en 1948, maar de toenmalige verhoudingen beperkten de keuzemogelijkheden. In vergelijking met vooral Frankrijk vallen de misslagen nogal mee, zij het dat dit vooral aan Amerikaanse pressie is te danken. Curieus blijft dat Nederland na bijna zeventig jaar de realiteit nog niet onder ogen wil zien. De officiële Indonesische onafhankelijkheidsdatum ligt nog altijd gevoelig, de al lang bekende *oorlogsmisdaden* worden maar mondjesmaat toegegeven en deserteurs (achteraf gezien de *goeden*) hebben nooit eerherstel gekregen. Deze zaken duiken nog steeds zo nu en dan onverwachts op in de media en in de politiek, maar voor het overgrote deel gaat het ook hier om geschiedenis en om bekende kost.

Oost en West

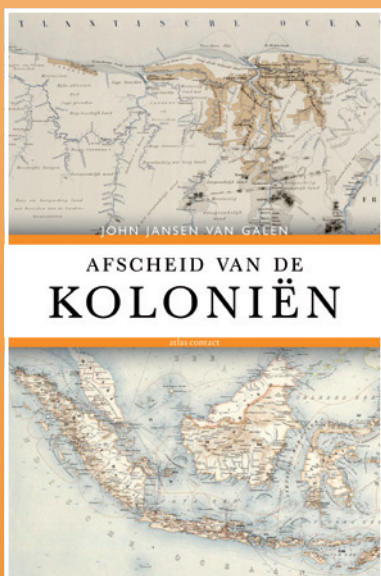
Uit het oogpunt van Maatschappijleer zijn de hoofdstukken over *De West* het boeiendst. Het boek besteedt er meer aandacht aan dan aan de zo veel omvangrijkere *Oost*, omdat hier de lijn tot 2013 is doorgetrokken; hier is dekolonisatie immers nog niet voltooid. Docenten Maatschappijleer moeten nog

steeds uitleggen dat het Statuut van het Koninkrijk onze hoogste staatsregeling is en dat ons koninkrijk in theorie uit vier gelijkwaardige delen bestaat, waarvan er drie in de praktijk weer weinig in de melk hebben te brokkelen. Bij zijn even gedetailleerde als beeldende relaas over de gang van zaken in *De West* verraaft de auteur zijn eigenlijke beroep van journalist, waar in hij meer in zijn element lijkt dan als historicus. Daarbij ontzenuwt hij enkele mythen, zoals de opvatting dat de onafhankelijkheid Suriname door de strot zou zijn geduwd. Het klopt dat het kabinet-Den Uyl dolgraag die onafhankelijkheid op zijn naam wilde schrijven, maar het ging daarbij wel om tweerichtingsverkeer. De onafhankelijkheidsgedachte was stevig geworteld binnen de Creoolse bevolkingsgroep. Een paradox zou zijn dat Nederland de Indonesische onafhankelijkheid bestreed en de Surinaamse bevorderde, maar in zijn speurtocht naar paradoxen ziet de schrijver hier over het hoofd dat in 1975 niemand nog koloniën wilde, zelfs Portugal niet.

Antillen

Een andere paradox zou zijn dat Nederland voor Indonesië een bondsstaat wenste en die de Nederlandse Antillen misgunde. Die vergelijking gaat echter mank door de onvergelykbare schaal en de reële autonomie van elk van de zes eilanden. Aruba telde destijds 60.000 inwoners, waarvan bijna de helft (het zwarte bevolkingsdeel) fel tegen een aparte status was gekant. Daarom was het logisch dat de Nederlandse overheid er niet warm voor liep; daarnaast gaat een aparte status juist in tegen het idee van een bondsstaat. Zodra de *status aparte* na 1980 op een duidelijke parlementaire meerderheid op Aruba kon rekenen, ging Nederland snel overstag. Volgens het boek onder voorwaarde dat Aruba na tien jaar onafhankelijk zou worden, maar niemand heeft die voorwaarde ooit serieus genomen. Heel beeldend beschrijft de auteur hoe het Statuut Nederland in een *worggreep* houdt. Dat Statuut voorziet niet in een wijziging, laat staan in een opheffing, zonder instemming van alle partijen. Het gaat weliswaar niet om gelijkwaardige partijen (bij geschillen geven het Nederlandse parlement en de Nederlandse premier de doorslag), maar

John Jansen van Galen, **Afscheid van de koloniën. Het Nederlandse dekolonisatiebeleid 1942-2012**, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam, 2013, 496 pagina's, ISBN 978-90-254-3530-1, prijs: € 44,95

desondanks lukt het Nederland niet redelijk schijnende wensen ingewilligd te krijgen. De Antilliaanse politici hebben steeds migratiebeperkingen richting Nederland weten te voorkomen (omgekeerd bestaan die er wel) en Nederland staat machteloos tegenover het wanbestuur in deze rijkdelen, die met verve slavernij en kolonialisme inzetten om Nederlands ingrijpen te voorkomen. Deze patstelling is onder meer te wijten aan de Nederlandse vaardigheid fatsoenlijke partijen met redelijke politici in diskrediet te brengen door onmogelijke bezuinigingen van ze te eisen. Dubieuze partijen, met nog dubieuzere leiders en geldbronnen, kregen zo de verkiezingswinst gepresenteerd.

Botte bijl

De auteur stelt dat Nederland zo snel mogelijk van deze laatste resten tropisch Nederland wil worden verlost en dat *men* altijd meer gesteld was op *De Oost* dan op *De West*. Maar klopt dat wel? Op de Antillen wonen momenteel meer Nederlanders dan er ooit in Indonesië hebben gewoond. Als vakantiebestemming zijn ze bijna even populair, terwijl Indonesië duizend keer zoveel inwoners telt en vijfduizend keer zo groot is. De Antillen krijgen nog steeds heel wat meer ambtelijke en parlementaire werkbezoeken te verstouwen dan de Veluwe.

Waar Nederland het volledig voor het zeggen heeft, treedt het met de botte bijl op. Saba, Sint Eustatius en Bonaire

zijn als speciale Nederlandse gemeenten van hun autonomie beroofd. Saba en Bonaire hebben voor deze status gekozen op voorwaarde van het behoud van die autonomie en invoering van de Nederlandse sociale uitkeringen. Nederland lapte die beide uitgangspunten aan zijn laars. Of dat juridisch houdbaar is, moet nog blijken, maar dat spijt en onvrede groot zijn spreekt vanzelf. Saillant is dat Sint Eustatius nooit voor aansluiting bij Nederland heeft gestemd, volkenrechtelijk is dit eiland geannexeerd, zo toont de auteur aan. Dat zijn zaken die bij Maatschappijleer zeker aandacht verdienen en daarbij kan dit boek steun en het nodige leesplezier bieden. ◀

(advertenties)

Onderwijskrant Actueel

De Onderwijskrant Actueel speelt in op actuele gebeurtenissen, te denken valt aan verkiezingen, een formatie of de Arabische Lente.

Wilt u graag actuele gebeurtenissen in uw les behandelen? ProDemos verstuurt tien keer per jaar een digitale *Onderwijskrant Actueel* naar docenten die zich daarvoor opgeven. Daarin staan werkvormen, beeldmateriaal en lesideeën die aansluiten bij de actualiteit en passen binnen het curriculum. Dat scheelt u een hoop werk.

Wilt u deze gratis *Onderwijskrant Actueel* ook ontvangen? U kunt zich hiervoor online aanmelden op www.prodemos.nl.

Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos

Goed voorbereid naar de stembus in 2014

Veel mbo-studenten mogen in 2014 voor het eerst stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen of de verkiezingen voor het Europees Parlement. ProDemos helpt u graag om deze groep jongeren goed voor te bereiden op hun democratische plicht.

ProDemos verzorgt naar wens bij u op school gratis gastlessen voor mbo-studenten. Hieraan zijn geen kosten verbonden. Een van onze gastdocenten komt op enthousiaste manier over het gekozen onderwerp een gastles verzorgen.

Neem voor meer informatie contact op via: gastles@prodemos.nl.

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

Recensie

Eelco Poeze e.a.,

Maatschappijwetenschappen havo - hoofdconcepten en kernconcepten - voorbeeld lesmateriaal, SLO, Enschede, 2013, 70 pagina's, prijs: € 15,-

Nicolette Beijck e.a.,

Maatschappijwetenschappen vwo - hoofdconcepten en kernconcepten - voorbeeld lesmateriaal, SLO, Enschede, 2013, 67 pagina's, prijs: € 15,-

Aanzetten tot lesmateriaal Maatschappijwetenschappen

Hans van der Heijde

Heel kort samengevat is het vak **Maatschappijwetenschappen opgebouwd uit vier hoofdconcepten: vorming, verhouding, binding en verandering. Op elk daarvan rust een beperkt aantal, onderling samenhangende kernconcepten (zoals bij Verhouding: sociale (on)gelijkheid, macht, gezag, conflict en samenwerking). Hoofd- en kernconcepten dienen vervolgens als houvast of gereedschap voor het analyseren van min of meer concrete maatschappelijke en politieke contexten.**

Dat klinkt logisch en vruchtbaar, maar de vertaling naar de lespraktijk zal vast problemen met zich meebrengen. Daarom heeft SLO twee boekjes met aanzetten tot lesmateriaal uitgebracht (een voor de havo en een voor het vwo), waarin die opbouw nader wordt toegelicht. Beide boekjes concentreren zich op de hoofd- en kernconcepten. Het verschil tussen de havo- en vwo-varianten van Maatschappijwetenschappen komt het meest pregnant tot uitdrukking bij de hoofdconcepten: in tegenstelling tot de havovariant wordt voor het vwo voor elk van de hoofdconcepten het onderscheid belicht tussen sociaalwetenschappelijke scholen, hier *benaderingen* genoemd.

Representatie

Hoewel de omslagen van de boekjes vermelden dat het om 'voorbeeldlesmateriaal' gaat. Daar is de uitwerking van de contexten te summier voor: veel meer dan ze noemen is die niet. Men zou hier kunnen tegenwerpen dat met de uitgewerkte hoofd- en kernconcepten het gereedschap klaarligt en dat het aan de leerling is dat te gebruiken, waar mogelijk zelfstandig en waar nodig met hulp van zijn docent. De werkelijkheid is echter weerbarstiger en zowel leerlingen als hun docent moeten op weg worden geholpen, in eerste aanleg met degelijk uitgewerkte voorbeelden. Neem de kernconcepten *representatie* en *representativiteit*, behorend tot het hoofd-

concept Binding. De huidige democratieën zijn representatiedemocratieën: de burgers kiezen vertegenwoordigers die voor een beperkte periode een vrij mandaat in het parlement krijgen. Is een dergelijk parlement daarmee ook representatief, in de zin dat het een afspiegeling vormt van de bevolking, die dat ook zo ervaart? Nee. Het is zelfs de vraag of dat zou moeten. Tast gebrek aan representativiteit het vertrouwen in de politiek aan en kan dat op zijn beurt tot vermindering van sociale cohesie leiden? Interessante maar lastige vragen, die reliëf moeten en kunnen krijgen in een duidelijke, concrete context.

Tweedeling

Hier zou kunnen worden gedacht aan onderzoek dat aantoont dat zich in Nederland een tweedeling aftekent tussen hoog- en laagopgeleiden, een tweedeling met ook een politieke dimensie: hoog- en laagopgeleiden denken in het algemeen heel verschillend over belangrijke politieke onderwerpen als immigratie/integratie, Europese Unie, ontwikkelingssamenwerking en criminaliteitsbestrijding. Een ander belangrijk verschil is de mate van politieke participatie van beide groepen, die zich duidelijk manifesteert in de samenstelling van volksvertegenwoordigende instituties. Zo bestaat de Tweede Kamer, een enkele uitzondering daargelaten, geheel uit hoogopgeleiden. Hiermee staat men midden in het representativiteitsprobleem: voelen laagopgeleiden zich eigenlijk wel vertegenwoordigd? Vinden hun wensen en eisen hun weg in voldoende mate naar de politieke arena? Moet de politieke participatie van laagopgeleiden worden gestimuleerd en zo ja, hoe? Moet de groei van populistische partijen worden geïnterpreteerd als uiting van de drang van laagopgeleiden om tot de politieke arena door te dringen? Van leerlingen en docenten kan niet worden verwacht dat ze zelfstandig dergelijke contexten in al hun dimensies kunnen construeren? Gereedschap is hier niet genoeg, er zullen ook bronnen moeten worden aangedragen waarop dat gereedschap kan worden losgelaten. Kortom, beide boekjes zijn onmisbaar voor docenten Maatschappijwetenschappen. Er is echter meer nodig, met name als het gaat om de contexten: enkele degelijk uitgewerkte voorbeelden en een goede, van kernconceptlabels voorziene bronnen, bijvoorbeeld in de vorm van een bronnenbank. ◀

Nieuw schooljaar

Het NVLM-bestuur hoopt dat u dit schooljaar goed bent begonnen. Het algemeen bestuur is op 4 september weer voor het eerst bij elkaar gekomen na een mooie en warme zomervakantie. Wij richten ons nu op de politieke en maatschappijleeragenda van het komende schooljaar. Naast de vaste ijkpunten zoals examenbesprekingen, Docentendag en Profielwerkstukwedstrijd zijn we vooral benieuwd naar de reactie van de bewindslieden van Onderwijs op het advies van de Onderwijsraad over burgerschap. Die reactie wordt al een tijdje verwacht, maar het ligt in de lijn der verwachting dat die er in elk geval voor de herfstvakantie is.

Pilot examenprogramma Maatschappijwetenschappen

Nu we het eerste examen van het pilot-programma Maatschappijwetenschappen achter de rug hebben, wordt het tijd voor een bredere uitwisseling van de eerste ervaringen met het pilot-programma. Op 19 september hebben de pilotdocenten van havo en vwo, de docenten die materiaal voor de pilot maken, de vaksectie van het College voor Examens en de constructiegroep van het Cito over deze eerste ervaringen van gedachten gewisseld. De leden van de syllabuscommissie, een aantal vakdidactici en de voorzitter van de NVLM waren aanwezig om als *waarnemer* te horen wat die ervaringen zijn. In eerste instantie ging het vooral om de

uitwisseling van informatie. In schooljaar 2013-2014 is een nadere *fine tuning* van de pilot mogelijk en gewenst. De NVLM is daarbij betrokken en zal u op deze pagina van de ontwikkelingen op de hoogte houden. Daarbij wordt ook gekeken hoe niet-pilotdocenten bij deze *fine tuning* kunnen worden betrokken.

Docentendag Politicologie Nijmegen

Op donderdag 31 oktober organiseert de opleiding Politicologie van de Radboud Universiteit Nijmegen samen met de Radboud Docenten Academie een docentendag om u te inspireren en voor te bereiden op het nieuwe examenprogramma Maatschappijwetenschappen dat naar verwachting in 2016 wordt ingevoerd. Naast twee spannende lezingen biedt het programma een keuze uit acht interactieve workshops op het gebied van globalisering, de rol van de media, politiek in de Europese arena, burgerschap en multiculturalisme. Ook is er volop gelegenheid om met vakgenoten en docenten over uw vak, de lespraktijk en de aansluiting tussen school en universiteit van gedachten te wisselen.

Inschrijving en informatie: www.ru.nl/politicologie/docentendag. De inschrijving sluit - afhankelijk van het aantal aanmeldingen - uiterlijk op 24 oktober aanstaande.

Kabinetsreactie op Profielwerkstuk

Elders in dit blad kunt u lezen dat D66 Kamervragen heeft gesteld naar aanleiding van het winnende vwo-profielwerkstuk in de wedstrijd die de NVLM vorig schooljaar had uitgeschreven. Jasmijn Verboom en Emma Biemans van het Comenius College in Hilversum schreven hun werkstuk over de Verklaring omtrent het Gedrag (VOG). Staatssecretaris van Onderwijs Sander Dekker en staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Fred Teeven laten in een reactie op de Kamervragen weten dat ze zich herkennen in het in het werkstuk geschetste beeld: 'Veel jeugdigen zijn zich niet bewust van de gevolgen die een weigering van de Verklaring Omtrent het Gedrag kan hebben.'

De staatssecretarissen onderschrijven in hun reactie het belang van voorlichting op maat aan jongeren over het bestaan

van de VOG en de gevolgen die een weigering hiervan voor een toekomstige studie, stage of baan kan hebben. Daarom worden concrete stappen ondernomen om voorlichting over de VOG te verbeteren. Aanvullend hierop gaat de Dienst Justis (van het Ministerie van Veiligheid en Justitie), onder meer met behulp van sociale media, onderzoeken op welke wijze voorlichtingsmateriaal nog meer op de doelgroep kan worden toegesneden. Ook heeft de Dienst Justis de winnaressen op bezoek gehad om te bespreken op welke wijze jongeren het best kunnen worden voorgelicht. De NVLM is natuurlijk trots op de plek die Jasmijn en Emma met hun werkstuk op de politieke agenda in Den Haag hebben veroverd.

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Hans Teunissen, voorzitter

telefoon: 06-28125692

e-mail: hansteunissen@nvlm.nl

Coen Gelinck, vice-voorzitter

e-mail: coengelinck@nvlm.nl

Felix van Vugt, secretaris

Amaliastraat 50

3522 AW Utrecht

telefoon: 06-16431651

e-mail: felixvanvugt@nvlm.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tomstroobach@nvlm.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie

e-mail: ingridfaas@nvlm.nl

Rierner Bouwmeester

riernerbouwmeester@nvlm.nl

Ruth Esselink

e-mail: ruthesselink@nvlm.nl

Arthur Pormes

e-mail: arthurpormes@nvlm.nl

Hetty Schepers

e-mail: hettyschepers@nvlm.nl

Aukje Schrijver

e-mail: aukjeschrijver@nvlm.nl

www.nvlm.nl

girorekening NVLM: 1889654

Gesignaleerd

Vredespaleis

Het Vredespaleis in Den Haag viert dit jaar zijn honderdjarig bestaan. Het Vredespaleis huisvest vermaarde internationale gerechtelijke instanties zoals het Internationaal Gerechtshof en het Permanent Hof van Arbitrage, maar eveneens de prestigieuze Bibliotheek van het Vredespaleis en de Haagse Academie voor Internationaal Recht, waar jaarlijks honderden rechtenstudenten uit de hele wereld cursussen komen volgen. Het bezoekerscentrum biedt zes dagen per week een tentoonstelling en indrukwekkende film met een introductie op het ontstaan van het paleis en de instellingen die hierin zijn gevestigd. Het Vredespaleis zelf is (in het weekeinde) toegankelijk voor bezichtiging en rondleidingen.

Informatie: www.vredespaleis.nl.

Eerste lespakket gebaseerd op games

Onlangs lanceerden Butch & Sundance Media en Uitgeverij Deviant samen *On The Ground Reporter*, een lespakket burgerschap voor het mbo. Hiermee brengen zij als eerste in Nederland een lespakket op de markt dat op games is gebaseerd. Deze innovatieve methode sluit

aan bij de belevingswereld van jongeren en levert een bijdrage aan de verbetering van het onderwijs in Nederland.

In de games kruipt de leerling in de huid van een journalist. De leerling wordt er door presentatrices Eva Jinek en Annechien Steenhuizen als reporter op uitgestuurd om actuele maatschappelijke problemen tot de bodem uit te zoeken. De leerling doet daarmee journalistieke vaardigheden op, leert informatie beoordelen, vormt een eigen mening en krijgt inzicht in complexe problemen.

De games zijn opgebouwd uit authentieke 360° foto's, videobeelden en audiofragmenten. Voor de ontwikkeling van de games is samengewerkt met journalisten van onder andere de NOS, *De Groene Amsterdammer*, *Trouw*, *Vrij Nederland* en *The Independent*. Informatie: www.onthegroundreporter.nl.

Doordenken, Filosofie

Doordenken is een kennismaking met een filosofische benadering van de werkelijkheid en bedoeld voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Doordenken kan met name zinvol worden gebruikt op scholen die filosofie als eindexamenvak aanbieden binnen het Tweede Fase-onderwijs. Daarnaast wordt ook tegemoet gekomen aan de behoefte aan burgerschap en verantwoordelijk handelen.

Voor de leerlingen is er een leerboek en een werkboek. Het werkboek volgt het leerboek op de voet met verwerkingsopdrachten. Die opdrachten zijn verschillend van aard: de ene keer gaat het om het reproduceren van kennis, de andere keer worden leerlingen uitgedaagd kritisch na te denken en door te denken. Daarnaast bestaat ruimte voor het voeren van een discussie of een socratisch gesprek.

Het docentenboek biedt uitgebreide ondersteuning bij het lesgeven: antwoorden op vragen die mikken op een eenduidig antwoord door de leerling, antwoordsuggesties bij vragen met een wat meer open karakter, toelichtingen bij tal van vraagstellingen, literatuurverwijzingen, didactische tips en toetsvragen.

Ann de orde komen begrippen als vrijheid, gelijkheid en democratie en vragen als: wat is filosofie, waarom filosoferen en wat is een deugd?

Informatie: www.damon.nl.

**De volgende
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 4 november.**

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Bas Banning, Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Douwe van Domselaar, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Koos Romkes, Gerard van Rossum, Anique ter Welle.

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Opmaak

Ron Zijlmans

Omslagfoto

Nationale Beeldbank

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

ProDemos

Hofweg 1H

2511 AA Den Haag

telefoon 070 7504646

e-mail: uitgeverij@prodemos.nl

Redactiesecretariaat

ProDemos

Hofweg 1H

2511 AA Den Haag

telefoon 070 7504646

e-mail menp@prodemos.nl

www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementenprijsen M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk.

In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.

Of op aanvraag bij de uitgever,

telefoon 070 7570200.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

